

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ТРОЦЕНКО КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

К. О. ТРОЦЕНКО
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ЛИТВИНЧУК Ірина Леонідівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **ТРОЦЕНКО Катерини Олександрівни**

допущений до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к. е. н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ТРОЦЕНКО Катерина Олександрівна** захистила
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Анастасія ПРУТ
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

ТРОЦЕНКО К. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування – Поліський національний університет, 2024.

Розглядається перспектива впровадження концепції децентралізації місцевих бюджетів як пріоритетного напрямку розвитку сільської інфраструктури в післявоєнній Україні. Аналізуються проблеми реалізації проєктів сталого розвитку як інтеграційного чинника комплексного відновлення територій та розв'язання завдань на конкретній території. Визначено нормативно-правові передумови впровадження концепції «розумного села».

Ключові слова: фінанси, бюджет, відновлення сільських районів, продовольча безпека, сільськогосподарська інфраструктура, «розумне село», місцеві громади, сталий розвиток, законодавче регулювання.

SUMMARY

TROTSSENKO K. State Local budgets in the context of financial decentralization in Ukraine. – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The prospect of implementing the concept of decentralization of local budgets as a priority area for the development of rural infrastructure in post-war Ukraine is considered. The problems of implementing sustainable development projects as an integrative factor in the comprehensive restoration of territories and solving problems in a particular territory are analyzed. The legal and regulatory prerequisites for the implementation of the “smart village” concept are determined.

Keywords: finance, budget, rural recovery, food security, agricultural infrastructure, smart village, local communities, sustainable development, legislative regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	7
1.1. Теоретичні підходи до визначення фінансової децентралізації	7
1.2. Роль місцевих бюджетів у системі державних фінансів	10
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	17
2.1. Основні етапи розвитку фінансової децентралізації в Україні	17
2.2. Формування доходів та витрат місцевих бюджетів	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	27
3.1. Перспективи розширення джерел доходів місцевих бюджетів	27
3.2. Пріоритетні механізми функціонування місцевих бюджетів	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	37
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Економічна самостійність та виконання владних повноважень органами влади неможлива без наявності у кожній адміністративно-територіальної одиниці без втручання ззовні утворювати власний бюджет, реалізовувати права на його підготовку, затвердження й виконання. Необхідною умовою функціонування ефективного інституту самоврядування є формування значної частини доходів місцевого бюджету через місцеві податки та збори, які встановлюються органами самоврядування. Фінансова децентралізація є результатом національної політики удосконалення діяльності регіональних органів влади і є умовою незалежності й фактичного функціонування місцевих органів влади. Фінансова децентралізація процесів прийняття управлінських рішень підвищує здатність органів влади щодо розвитку територій й забезпечення місцевого самоврядування, головним чином через ефективне надання державних послуг, узгодження функцій місцевих органів влади, зокрема державних витрат, пов'язаних з локальними потребами.

Проблема децентралізації, у тому числі, бюджетної, висвітлюється у працях західних вчених, зокрема таких як Р. Барро, Г. Блохлігер, Бьюкенен, К. Ерроу, Дж. М. Кейнс, Д. Кінг, Р. Масгрейв, В.Оутс, А. Пігу, Д. Рікардо, К. Тібо, Дж. Хікс та таких українських науковців як А. Соколова, Г. Возняк, М. Пасічний, О. Стасишин, І. Грабчук, В. Дем'янишин, В. Зимовець та інших, які наголошують на важливості оцінки таких реформ з метою формування підґрунтя щодо підвищення добробуту населення країни. Попри велику кількість досліджень питань проведення фінансової децентралізації, наявний дисбаланс доходів та витрат місцевих бюджетів потребує свого розв'язання.

Мета дослідження. Мета дослідження полягала у вивченні питання становлення фінансової децентралізації в Україні та обґрунтуванні механізмів удосконалення функціонування місцевих бюджетів. Досягнення мети зумовило розв'язання таких завдань дослідження:

1) розкрити сутність та зміст фінансової децентралізації та її вплив на місцеві бюджети;

2) систематизувати практику публічного управління місцевими бюджетами в умовах забезпечення фінансової самостійності регіональних бюджетних систем;

3) узагальнити вітчизняний та закордонний досвід управління місцевими бюджетами;

4) запропонувати механізми удосконалення механізмів їх формування, розподілу та використання у процесі надання публічних послуг.

Об'єктом дослідження є процес управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є теоретичні, аналітичні та практичні підходи удосконалення механізму функціонування місцевих бюджетів.

Методи дослідження. Для оцінки ефективності системи управління місцевими бюджетами у процесі реалізації політики фінансової децентралізації було проведено комплексне дослідження на основі досвіду України. Застосовано методи дослідження, зокрема, визначено структуру витрат місцевих бюджетів, співставлень з галузевими рекомендаціями, зарубіжним досвідом та виявлено потенційні резерви їх оптимізації. Структурний аналіз, оцінка витрат та чинників, які визначають рівень та якість надання публічних послуг та джерела формування й використання основних статей балансу, дозволив оцінити співвідношення між доходами та витратами місцевих бюджетів та вплив національної політики фінансової децентралізації на формування, розподіл та використання коштів бюджетів всіх рівнів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлено на міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент, маркетинг, логістика: тренди та подолання викликів» (Житомир, 13 листопада 2024 р.) та всеукраїнських конференціях «Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі», проведеної на базі

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Київ, 25 жовтня 2024 р.) та «Фінанси» (Житомир, 24 жовтня 2024 р.).

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо удосконалення механізмів формування та використання місцевих бюджетів, що сприятиме ефективнішому управлінню фінансовими ресурсами громад в умовах децентралізації.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні та обґрунтуванні інструментів зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів через розширення джерел доходів та впровадження концепції «розумного села» для післявоєнного відновлення територій.

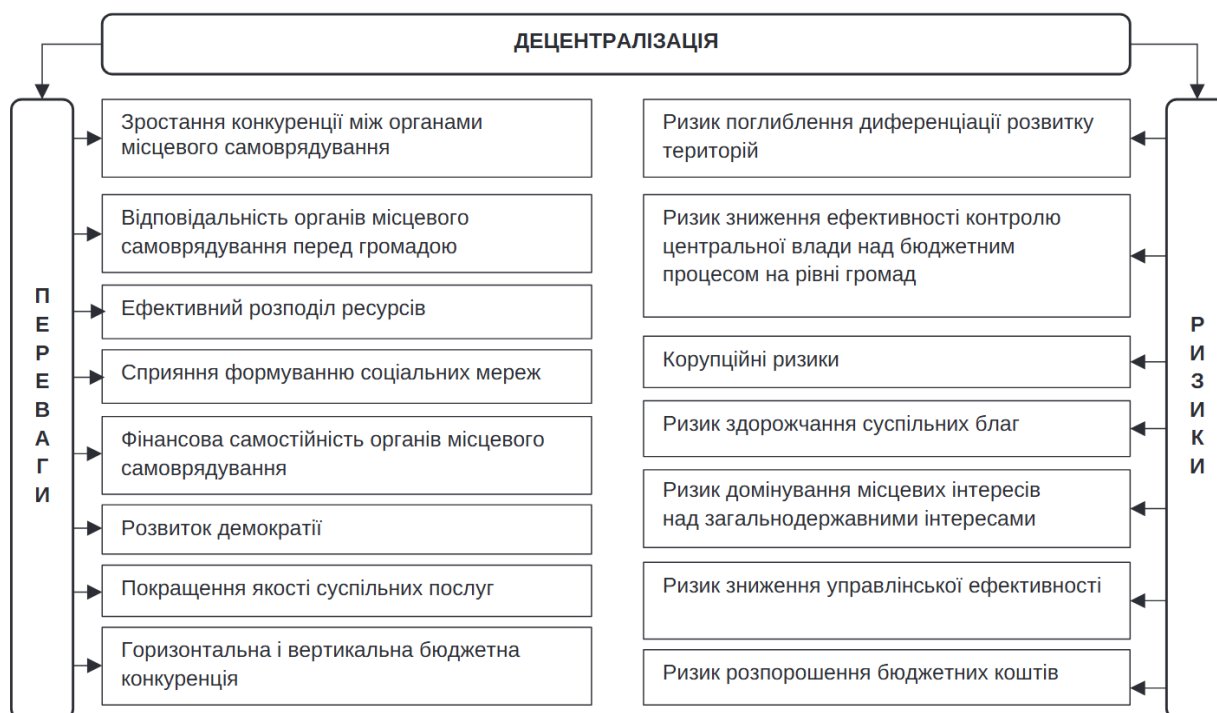
Обсяг й структура кваліфікаційної роботи. Робота структурована відповідно до вимог і включає вступ, теоретичний, аналітичний та проектний розділи, висновки, список використаної літератури, додатки. Обсяг кваліфікаційної роботи – 53 сторінки, обсяг основного тексту – 40 сторінок. Робота містить 9 рисунки, 8 таблиць та 12 додатки, а список використаних джерел охоплює 33 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Теоретичні підходи до визначення фінансової децентралізації

Світовий досвід розкриває чисельний доробок теоретико-методичного базису реалізації політики фінансової децентралізації територій (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Переваги та ризики децентралізації

Джерело: сформовано на основі [5–20].

Такими є 1) фіскальний федералізм (основоположником цієї теорії є Чарльз Тібу, який запропонував модель, де місцеві органи влади конкурують за мешканців, пропонуючи різні рівні послуг та податків. Вільям Оутс розвинув цю теорію, стверджуючи, що децентралізовані рішення щодо постачання локальних суспільних благ є більш ефективними. Теорія суспільного вибору зосереджується на тому, як децентралізація впливає на прийняття рішень громадянами та їхню участь у місцевому самоврядуванні. Вважається, що децентралізація підвищує відповідальність та прозорість місцевих органів

влади. Інституційний підхід аналізує вплив інституційних змін на процеси децентралізації, включає дослідження правових, адміністративних та фінансових аспектів децентралізації [1–14]. Проілюстровані причини додатково актуалізують різні цілі проведення реформ (табл. 1.1).

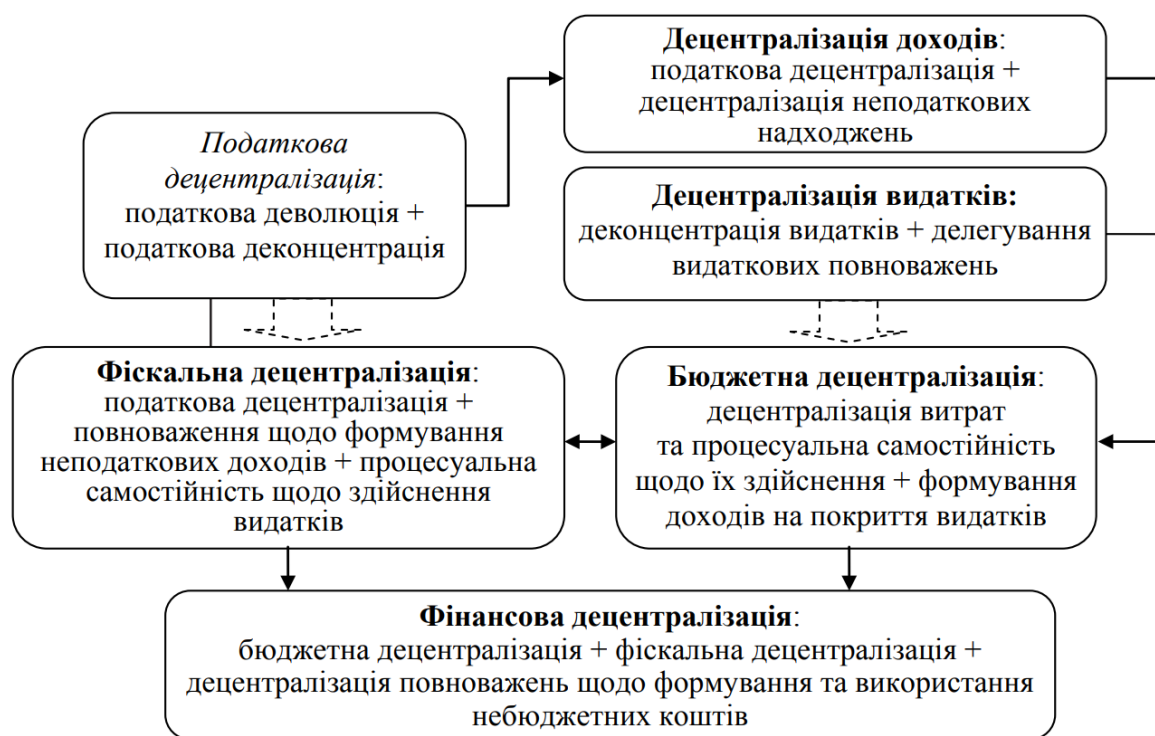
Таблиця 1.1

Цілі проведення реформ у різних країнах

Цілі проведення адміністративно-територіальної реформи	Вплив реформи на досягнення цілі		
	Немає	Середня	Висока
Економія на масштабі	-	-	Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія
Висококваліфіковані співробітники органу місцевого самоврядування	Данія, Італія	Бельгія, Фінляндія, Іспанія, Греція, Швейцарія	-
Підвищення якості надання соціальних послуг	-	Данія	Бельгія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія
Делегування повноважень	Данія	Іспанія, Італія, Швейцарія	Бельгія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Нідерланди, Норвегія, Швеція
Демократизація, громадська участь	Данія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія	-	-

Джерело: сформовано на основі [20–22].

Практичне підґрунтя для проведення фінансової децентралізації відображено на рис. 1.2. Вони супроводжувалися змінами законодавства, зокрема внесення змін до бюджетного та податкового законодавства для забезпечення більшої фінансової автономії місцевих органів влади. Прикладом таких змін є зміни, що набули чинності в Україні у 2015 р., які стимулювали органи місцевої влади до розширення власної дохідної бази. Фінансовими інструментами децентралізації стало впровадження нових фінансових інструментів, таких як місцеві податки та збори, що дозволяють збільшити доходи місцевих бюджетів, а також використання міжбюджетних трансфертів для вирівнювання фінансових можливостей різних регіонів.

Рис. 1.2. Структурні елементи реалізації політики фінансової децентралізації

Джерело: сформовано на основі [9–13].

Адміністративні реформи у цей період були покликані сприяти оптимізації структури місцевих органів влади для підвищення їх ефективності, а також підвищенню кваліфікації працівників місцевих органів влади через навчання та тренінги. Вказані процеси супроводжувалися Постійним моніторингом та оцінкою ефективності фінансової децентралізації з метою виявлення проблем та внесення необхідних коригувань [7–24]. Ці теоретичні підходи та практичні заходи створюють основу успішного впровадження фінансової децентралізації, сприяючи підвищенню фінансової самодостатності та ефективності місцевих бюджетів. Місце місцевих бюджетів у бюджетній системі України на рис. 1.3. Водночас фінансова децентралізація виявила або поглибила наявні проблеми, до яких ми відносимо нерівномірність розвитку (не всі громади мають однакові фінансові можливості – додаток), недостатня спроможність місцевих органів влади (не всі місцеві органи влади готові

ефективно використовувати нові повноваження та ресурси), корупція (ризик зловживання владою та корупції на місцевому рівні), [6–12].

Рис. 1.3. Структура державного бюджету України

Джерело: сформовано на основі [21–30].

Попри наявні проблеми, фінансова децентралізація є важливим напрямком реформ в Україні. Для досягнення більшої ефективності необхідно продовжувати роботу над удосконаленням законодавства, зміцненням інституційної спроможності місцевих органів влади та забезпеченням прозорості та підзвітності.

Отже, фінансова децентралізація є важливим інструментом розвитку місцевого самоврядування та підвищення якості життя населення. Однак, для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати як теоретичні засади, так і практичний досвід інших країн. Подальші дослідження та вдосконалення законодавства дозволять зробити фінансову децентралізацію в Україні ще більш ефективною.

1.2. Роль місцевих бюджетів у системі державних фінансів

Умови успішної реалізації управління місцевими бюджетами пов'язане із адекватними фінансовими ресурсами (місцеві бюджети повинні мати достатні ресурси для виконання покладених на них функцій – рис. 1.4), чіткий розподіл повноважень (необхідно чітко визначити, які функції належать до компетенції

центральної, а які – місцевої влади), адміністративна спроможність (місцеві органи влади повинні мати необхідні кадри та інституції для ефективного управління фінансами), контроль та прозорість (важливим є встановлення ефективних механізмів контролю за використанням бюджетних коштів та забезпечення прозорості бюджетного процесу), [5–21]. Місцеві бюджети є важливим інструментом для фінансування соціальної сфери, інфраструктури та інших галузей економіки на місцевому рівні. За допомогою них здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами. Місцеві бюджети є одним із інструментів реалізації державної політики на місцевому рівні. Бюджетна система України до реформ була побудована за принципом централізації, де держава мала значний вплив на розподіл фінансових ресурсів.

Місцевий бюджет
<i>Як правий термін:</i> нормативно-правовий акт, що фіксує бюджетну процедуру на рівні адміністративно-територіальної одиниці, визначаючи джерела доходів, структуру видатків, обсяги фінансування за функціональними напрямками, а також механізми міжбюджетних трансфертів.
<i>Як економічна категорія:</i> система місцевого фінансування - це сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для забезпечення виконання покладених на них завдань, визначених законодавством.
<i>Як сукупність фінансових ресурсів:</i> сукупність грошових ресурсів, що консолідуються в єдиному фонді для фінансування завдань і функцій місцевого самоврядування, визначених законом.
<i>Як план доходів та витрат:</i> кошторис доходів та видатків адміністративно-територіальної одиниці – це фінансовий план, який визначає обсяги та структуру бюджетних ресурсів, необхідних для реалізації соціально-економічних програм та проектів, передбачених планом розвитку відповідної території.
<i>Як бюджет адміністративної одиниці:</i> складна система, яка регулює формування, розподіл та використання фінансових ресурсів на конкретній території з метою забезпечення виконання повноважень органів місцевого самоврядування.
<i>Як інструмент суспільного управління:</i> сукупність економічних інструментів і заходів, які використовуються для перерозподілу створеного в суспільстві продукту з метою забезпечення соціальної справедливості та збалансованого розвитку різних сфер економіки
<i>Як система суспільних відносин:</i> сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання бюджетних коштів між різними рівнями бюджетної системи.

Рис. 1.4. Тлумачення терміну «місцевий бюджет»

Джерело: сформовано автором на основі [11–13].

Сучасні реформи спрямовані на подолання цих проблем та створення більш ефективної і справедливої системи місцевого фінансування (рис. 1.5).

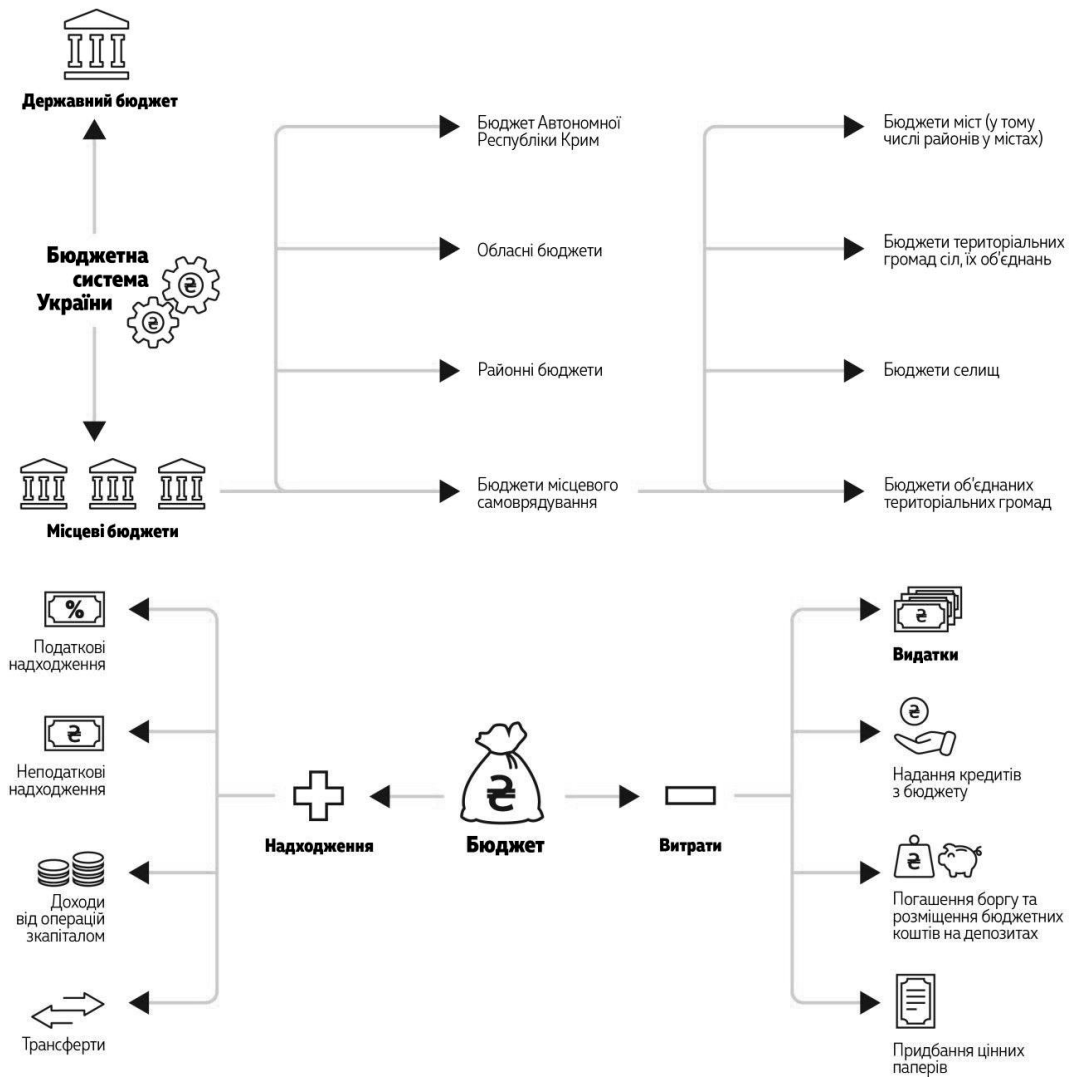
Державні фінанси	Місцеві фінанси
<p>Централізована система, за допомогою якої держава збирає і розподіляє кошти для фінансування своїх функцій. Використовується для впливу на економічне зростання, зайнятість, інфляцію та інші макроекономічні показники. Через бюджет фінансуються соціальні програми, пенсії, стипендії та інші види соціальної допомоги. Бюджетна система регулює розподіл фінансових ресурсів між різними рівнями влади.</p>	<p>Місцевий бюджет є основою для фінансування всіх потреб громади: від будівництва доріг до надання соціальних послуг. За допомогою бюджету фінансуються проекти, спрямовані на економічне зростання, соціальний розвиток та поліпшення якості життя населення. Бюджет визначає, як будуть розподілені кошти між різними сферами діяльності місцевого самоврядування.</p>
Місцеві бюджети	
<p>Інструменти: перерозподіл у ВВП (процес перерозподілу створеного в країні продукту – ВВП між різними суб'єктами економіки – державою, підприємствами, населенням, через механізми податків, трансфертів, субсидій тощо з метою справедливого розподілу багатства, фінансування державних програм, підтримка певних секторів економіки), державне регулювання на мікрорівні (втручання держави в економічну діяльність окремих підприємств та організацій з метою створення рівних умов конкуренції, захист прав споживачів, підтримка малого та середнього бізнесу), ліцензування, стандартизація, антимонопольне регулювання, регіональна політика (сукупність заходів, спрямованих на збалансований розвиток різних регіонів країни з метою зменшення економічних диспропорцій між регіонами, стимулювання розвитку відсталих регіонів, фінансові трансферти, інвестиційні програми, створення спеціальних економічних зон), економічна політика (сукупність заходів, які держава вживає для досягнення певних макроекономічних цілей – стабільність цін, високе зайнятість, економічне зростання), фіскальна політика – бюджет, монетарна політика – грошова маса, структурна політика – реформи), фінансова політика (частина економічної політики, пов'язана з використанням фінансових інструментів для досягнення макроекономічних цілей), податкова політика, бюджетна політика, державні закупівлі. Перерозподіл у ВВП є одним з інструментів фінансової політики та регіональної політики. Державне регулювання на мікрорівні є частиною економічної політики і може бути пов'язане з перерозподілом у ВВП (наприклад, через податкові пільги для певних видів діяльності). Регіональна політика є частиною економічної політики і часто реалізується за допомогою фінансової політики. Всі ці поняття об'єднані тим, що вони стосуються державного впливу на економіку. Держава, використовуючи різноманітні інструменти, намагається створити умови для стабільного економічного розвитку, справедливого розподілу доходів і підвищення добробуту населення.</p>	<p>Соціально-економічний розвиток (процес постійного зростання та вдосконалення всіх сфер життя суспільства, включаючи економіку, соціальну сферу, культуру, політику з метою підвищення рівня життя населення, розвиток виробництва, інновацій, інфраструктури, поліпшення якості освіти та охорони здоров'я), фінансова безпека (стан захищеності фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування економіки, збалансованість державного бюджету, стабільність банківської системи, низький рівень інфляції, збереження національної валюти), фінансова стабільність (відсутність значних коливань у фінансових ринках, стабільність цін, курсів валют та інших фінансових показників, збалансованість попиту і пропозиції на фінансових ринках, передбачуваність економічної політики), розвиток демократії (процес розширення політичних прав і свобод громадян, зміцнення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, вільні і справедливі вибори, незалежні суди, свобода слова, рівність перед законом), добробут населення (рівень задоволення матеріальних і духовних потреб населення, що визначається економічними, соціальними і політичними умовами життя, високий рівень доходів, доступність якісних товарів і послуг, безпечне житло, гарне здоров'я, можливість самореалізації). Соціально-економічний розвиток сприяє підвищенню добробуту населення і потребує стабільної фінансової системи. Фінансова безпека і стабільність є необхідними умовами для соціально-економічного розвитку та розвитку демократії. Розвиток демократії сприяє зростанню добробуту населення і забезпечує ефективне управління економікою. Добробут населення є однією з головних цілей соціально-економічної політики. Ці поняття утворюють єдину систему, де кожне з них відіграє важливу роль. Для досягнення сталого розвитку суспільства необхідно забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю і політичною стабільністю.</p>

Рис. 1.5. Інструменти формування бюджету

Джерело: сформовано автором на основі [11–13].

Місцеві бюджети були підпорядковані вищим рівням, що обмежувало їх самостійність. Багато місцевих бюджетів, особливо сільських, мали обмежені фінансові ресурси і були залежні від дотацій. Вони не мали достатньої автономії і були змушені виконувати вказівки вищих органів влади. Органи місцевого самоврядування мали обмежені можливості у вирішенні фінансових питань. Багато місцевих бюджетів не мали достатніх коштів для виконання своїх функцій. Основна проблема місцевих бюджетів полягала у їх залежності від вищих рівнів влади. Через централізацію і обмежені повноваження місцевих органів влади часто спостерігалась неефективність використання бюджетних коштів. Реформи децентралізації, що розпочалися в Україні, спрямовані на розширення повноважень місцевого самоврядування та збільшення фінансової автономії місцевих бюджетів.

Основними нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність у сфері місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні зі змінами та доповненнями: 1) Конституція України – основний закон, який визначає загальні принципи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації; 2) Бюджетний кодекс України – регулює бюджетні відносини, включаючи формування та виконання місцевих бюджетів; 3) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» – визначає правові, економічні та організаційні основи місцевого самоврядування; 4) Податковий кодекс України – визначає систему оподаткування, яка впливає на доходи місцевих бюджетів; 5) Закони про Державний бюджет України на відповідний рік – щорічні закони, які визначають обсяги міжбюджетних трансфертів та інші фінансові показники (рис. 1.5 – <https://mof.gov.ua/uk/budget>); 6) Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» – вносить зміни до бюджетної системи, підвищуючи відповідальність місцевих бюджетів та надаючи більше повноважень органам місцевого самоврядування [7–18]. Ці акти забезпечують правову основу для функціонування місцевих бюджетів та сприяють фінансовій децентралізації в Україні.

Рис. 1.5. Модель механізму формування бюджету

Джерело: сформовано на основі [11–22].

Фінансова децентралізація в Україні базується на кількох ключових засадах (історично обумовлених, нормативно-правових та політичних): Так, децентралізація дозволяє місцевим органам влади краще розуміти та реагувати на потреби своїх громад, що підвищує ефективність управління, місцеві бюджети отримують більше ресурсів, що стимулює розвиток місцевої економіки та зменшує залежність від центрального бюджету. Децентралізація сприяє підвищенню прозорості та підзвітності місцевих органів влади перед громадянами [4–16].

Нормативно-правові засади проведення фінансової децентралізації закладені у Конституції України, яка закріплює принципи місцевого

самоврядування та децентралізації, Бюджетному та Податковому кодексі (внесення змін до цих документів у 2015 р. стало основою для фінансової децентралізації та дозволило збільшити доходи місцевих бюджетів. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» стимулював об'єднання громад для підвищення їх фінансової спроможності (<https://v.gd/aLCsax>). Не менш важливими є політичні засади проведення фінансової децентралізації, зокрема сформована державна стратегія, участь світової спільноти та політична воля учасників суспільних відносин в Україні. Державна стратегія регіонального розвитку визначає основні напрями розвитку регіонів та підтримки місцевих ініціатив [7].

Прогнозування доходів місцевих бюджетів є важливим елементом фінансового планування, що дозволяє забезпечити стабільність та ефективність місцевих фінансів. Ось основні підходи та модельний апарат, які використовуються для прогнозування доходів місцевих бюджетів:

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Основні підходи до прогнозування доходів місцевих бюджетів: 1) економетричні моделі (використовуються для аналізу та прогнозування на основі статистичних даних, включають регресійні моделі, моделі часових рядів (наприклад, ARIMA), та інші), 2) метод експертних оцінок (залучення експертів для оцінки майбутніх доходів на основі їхнього досвіду та знань, методи «Дельфі», «консенсусних експертних оцінок», «номінальної групи»), 3) аналіз трендів (використання історичних даних для виявлення тенденцій та прогнозування майбутніх доходів, методи ковзних середніх, експоненційного згладжування), 4) формульні підходи (використання формул для розрахунку прогнозних показників доходів, враховуючи різні економічні та соціальні фактори, наприклад, індекс відносної податкоспроможності адміністративно-територіальних одиниць). Модельний апарат прогнозування доходів місцевих бюджетів: 1) збір даних (збір історичних даних про доходи, витрати, економічні

показники, демографічні дані тощо), 2) аналіз даних (використання статистичних методів для аналізу зібраних даних, виявлення основних факторів, що впливають на доходи місцевих бюджетів), 3) побудова моделей (створення економетричних моделей для прогнозування доходів, використання методів експертних оцінок та аналізу трендів для коригування моделей), 4) прогнозування (розрахунок прогнозних показників доходів на основі побудованих моделей, оцінка точності прогнозів та їх коригування за необхідності); 5) моніторинг та коригування (постійний моніторинг фактичних доходів та порівняння їх з прогнозними показниками, внесення коригувань до моделей та прогнозів на основі нових даних). Схема прогнозування доходів місцевих бюджетів: 1) збір даних, 2) аналіз даних, 3) побудова моделей, 4) прогнозування, 5) моніторинг та коригування. Ця схема відображає основні етапи процесу прогнозування доходів місцевих бюджетів, починаючи від збору даних і закінчуючи моніторингом та коригуванням прогнозів.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Основні етапи розвитку фінансової децентралізації в Україні

Процес фінансової децентралізації в Україні є досить тривалим та багатограним. Він охоплює кілька етапів (табл. 2.1), кожен з яких мав свої особливості та вплинув на формування сучасної системи місцевих фінансів.

Таблиця 2.1

Етапи фінансової децентралізації в Україні

Етапи	Законодавчі зміни	Особливості
<i>I етап</i> з 1991 по 2001 рр. становлення політики фінансової децентралізації	Прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування», ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування	- створення передумов розвитку принципів децентралізму; - запровадження бюджетного федералізму; - визначення фінансової та матеріальної баз місцевих органів самоврядування
<i>II етап</i> з 2001 по 2010 рр. посилення процесів децентралізації державних фінансів	Прийняття Бюджетного кодексу України	- прозоре бюджетне регулювання дохідної частини місцевих бюджетів; - удосконалення організації міжбюджетних відносин; - розмежування видаткових повноважень між рівнями влади, враховуючи принцип субсидіарності
<i>III етап</i> з 2010 по 2015 рр. відсутність умов для реалізації фінансової децентралізації	Нова редакція Бюджетного кодексу України. Прийняття Податкового кодексу України	- не було створено передумов для ефективної реалізації політики фінансової децентралізації на місцевому рівні
<i>IV етап</i> з 2015 р. до сьогодні перегляд повноважень органів місцевого самоврядування та конституційна реформа	Змінено положення Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України стосовно формування дохідної бази місцевих бюджетів	- перегляд повноважень органів місцевого самоврядування та триває конституційна реформа; - функціонування місцевих фінансів в умовах милітаризації економіки, зовнішньоекономічних шоків і падіння виробництва; - зростання доходів місцевих бюджетів внаслідок розширення дохідної бази

Джерело: сформовано на основі [1–12].

1. Радянський період та перші роки незалежності (до 2001 р.): централізована система (вся повнота влади та фінансових ресурсів була зосереджена в руках центральних органів влади, місцеві бюджети були вкрай

залежними від державних трансфертів), поступове розширення повноважень (з кінця 1980-х років розпочався процес децентралізації, який передбачав передачу деяких повноважень та ресурсів місцевим органам влади, однак, цей процес був повільним і супроводжувався численними обмеженнями) [20–22].

2. Формування основних засад фінансової децентралізації (2001–2014 рр.): прийняття Бюджетного кодексу України у 2001 р., який заклав основи для децентралізації фінансів, визначено основні принципи бюджетного устрою, розподілу доходів між бюджетами різних рівнів та механізми міжбюджетних відносин. Протягом цього періоду спостерігалось поступове зростання частки власних доходів місцевих бюджетів за рахунок розширення переліку податків і зборів, які мали право встановлювати та адмініструвати. Місцевим органам влади було надано більше повноважень у вирішенні місцевих проблем, що, в свою чергу, вимагало фінансової самостійності (табл. 2.2) [8–17, 21–28].

3. Активна фаза децентралізації (з 2014 р.): реформа децентралізації (з 2014 р. в Україні розпочалася масштабна реформа децентралізації, яка передбачала об'єднання територіальних громад, розширення їх повноважень та значне збільшення фінансової автономії). Були внесені зміни до Бюджетного кодексу, які суттєво змінили систему міжбюджетних відносин, зокрема, введено новий механізм вирівнювання податкоспроможності, який дозволив більш справедливо розподіляти кошти між громадами. Місцеві бюджети отримали додаткові фінансові ресурси за рахунок нових податків і зборів, а також збільшення частки податку на доходи фізичних осіб, що залишається на місцях. Місцеві громади отримали більше повноважень у визначенні напрямків використання бюджетних коштів, що дозволило їм більш ефективно вирішувати місцеві проблеми [3–11].

Основними результатами децентралізації наразі визнаються збільшення фінансової автономії місцевих громад (місцеві бюджети стали менш залежними від державних трансфертів), підвищення відповідальності місцевої влади (місцеві органи влади стали більш відповідальними за розвиток своїх територій), покращення надання послуг населенню (завдяки більшій фінансовій

самостійності місцеві громади мають більше можливостей для покращення якості надання послуг), стимулювання розвитку місцевої економіки (фінансова децентралізація створює сприятливі умови для розвитку місцевої економіки).

Таблиця 2.2

Відомості про об'єднання територіальних громад в Україні

Область	Кількість ОТГ				Загальна кількість ОТГ за 2015–2018 рр.	Площа області, кв. км	% площі ОТГ у загальній площі області, %	Кількість територіальних громад в області до утворення ОТГ	% ОТГ загальної кількості громад в області, %
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.					
Вінницька	2	19	13	1	42	26513	17,2	707	17,7
Волинська	5	10	25	10	51	20144	56,5	412	53,9
Дніпропетровська	15	19	22	4	63	31914	56,7	348	55,5
Донецька	3	3	3	1	15	26517	34,6	386	37,2
Житомирська	9	23	13	6	56	29832	63,8	631	65,0
Закарпатська	2	1	3	0	6	12777	4,8	337	5,9
Запорізька	6	10	20	7	52	27180	63,9	299	62,9
Івано-Франківська	3	8	12	6	30	13900	23,3	516	26,6
Київська	1	1	7	4	17	28131	14,2	659	16,4
Кіровоградська	2	3	8	7	21	24588	18,0	415	14,9
Луганська	2	1	5	1	22	26684	43,0	332	48,9
Львівська	15	7	13	5	40	21833	21,8	711	23,1
Миколаївська	1	18	9	0	41	24598	49,5	313	45,4
Одеська	8	3	14	3	31	33310	30,1	490	27,6
Полтавська	12	6	21	5	46	28748	30,6	503	33,6
Рівненська	5	13	7	6	34	20047	29,2	365	31,0
Сумська	1	13	14	1	34	23834	40,7	419	39,9
Тернопільська	26	10	4	7	49	13823	45,3	615	45,9
Харківська	0	4	8	4	17	31415	18,4	458	17,2
Херсонська	1	11	14	1	31	28461	31,3	298	35,2
Хмельницька	22	4	13	5	45	20645	56,8	605	57,5
Черкаська	3	3	20	27	55	20900	38,6	556	36,7
Чернівецька	10	6	10	6	33	8097	43,4	271	43,5
Чернігівська	5	11	21	0	44	31865	55,8	659	57,6
Усього	159	207	299	117	876	575756	37,6	11215	36,6

Джерело: сформовано на основі [21–28].

Централізація влади та обмежені повноваження місцевих органів самоврядування негативно впливали на розвиток регіонів та ефективність використання бюджетних коштів. Фінансова децентралізація як інструмент

розвитку орієнтована на стимулювання місцевої ініціативи (децентралізація не просто перерозподіляє ресурси, а й стимулює місцеві громади до активного розвитку, оскільки вони стають безпосередньо зацікавленими у результатах своєї діяльності), підвищення ефективності використання ресурсів (місцеві органи влади, будучи ближчими до громадян, краще розуміють їхні потреби та можуть ефективніше розподіляти ресурси), створення конкурентного середовища (конкуренція між громадами за інвестиції та мешканців стимулює підвищення якості надання послуг).

2.2. Формування доходів та витрат місцевих бюджетів

Базис доходної частини місцевих бюджетів (додаток, табл. 2.3, [3–23]) складають податкові надходження (67%), до інших доходів можна віднести кошти органів державного управління (27%), неподаткові надходження (6%), доходи від операцій з капіталом (0,5%), кошти цільових фондів (табл. 2.4).

Таблиця 2.3

Надходження об'єднання територіальних громад України

Платежі до бюджету	Надходження, млн грн			Відхилення	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016/2017, %	2017/2018, %
Усього, із них:	4959,6	9299,5	11138,3	187,0	119,8
Податок на доходи фізичних осіб	1749,0	5223,3	6444,4	298,0	123,4
Акцизний податок	709,1	794,4	806,8	112,0	101,6
Плата за землю	1168,1	1407,8	1581,3	120,0	112,3
Єдиний податок	1042,0	1408,4	1740,3	134,6	123,6
Податок на нерухоме майно	76,8	132,7	195,8	172,5	147,5

Джерело: сформовано на основі [7–21].

У зв'язку із зазначеним слід продовжувати удосконалити бюджетне законодавство з метою усунення прогалин та забезпечення більшої гнучкості для місцевих громад інвестувати в розвиток кадрового потенціалу та

інституційних можливостей місцевих органів влади, впроваджувати механізми громадського контролю за використанням бюджетних коштів та забезпечувати відкритість бюджетного процесу, забезпечити ефективну співпрацю з міжнародними донорами та експертами, яка сприятиме обміну досвідом та впровадженню кращих практик.

Таблиця 2.4

Структура доходів місцевих бюджетів України

Показники	Період							
	2020		2021		2022		2023	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податкові надходження	285571,55	60,57	346713,19	59,71	393460,65	70,88	434540,93	66,59
Неподаткові надходження	21462,55	4,55	27183,01	4,68	22041,15	3,97	36511,37	5,59
Доходи від операцій з капіталом	3473,08	0,74	3462,22	0,60	2275,99	0,41	3621,89	0,55
Від органів державного управління	160177,06	33,97	202733,29	34,91	136753,76	24,64	177385,20	27,18
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	146,40	0,03	36,04	0,01	223,26	0,04	197,96	0,03
Цільові фонди	649,36	0,14	571,40	0,10	342,29	0,06	351,77	0,05

Джерело: сформовано на основі [5–11].

Основні їх аспекти: 1) фінансування місцевих послуг (забезпечують фінансування таких важливих послуг, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальні послуги та інфраструктура, що дозволяє місцевим органам влади ефективно реагувати на потреби громад); 2) економічний розвиток (сприяють економічному розвитку регіонів через фінансування інвестиційних проектів, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури та створення нових робочих місць); 3) соціальна стабільність (фінансування соціальних програм та заходів з місцевих бюджетів допомагає забезпечити соціальну стабільність та підвищити якість життя населення, включаючи підтримку вразливих верств населення, забезпечення доступу до

медичних та освітніх послуг); 4) фіскальна децентралізація (є ключовим елементом фіскальної децентралізації, що дозволяє передати більше фінансових повноважень та ресурсів на місцевий рівень, сприяючи підвищенню ефективності управління та прозорості використання бюджетних коштів); 5) перерозподіл ресурсів (відіграють важливу роль у перерозподілі фінансових ресурсів між різними регіонами, забезпечуючи рівномірний розвиток територій та зменшення регіональних диспропорцій); 6) забезпечення державних стандартів (допомагають забезпечити виконання державних стандартів та гарантій у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших важливих сфер, незалежно від економічних можливостей конкретних територій). Місцеві бюджети є невід'ємною частиною фінансової системи держави, забезпечуючи фінансову стабільність, розвиток та соціальну підтримку на місцевому рівні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Структура видатків місцевих бюджетів України

Показники	Період							
	2020		2021		2022		2023	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Загальнодержавні функції	40969,42	8,57	45962,80	8,07	46469,13	9,60	53003,63	8,19
Громадський порядок, безпека та судова влада	1833,79	0,38	1739,71	0,31	11108,30	2,29	16817,34	2,60
Економічна діяльність	93925,58	19,65	112360,30	19,73	61065,88	12,61	112983,64	11,74
Охорона навколишнього природного середовища	2419,79	0,51	2420,38	0,43	512,54	0,11	1193,43	0,18
Житлово-комунальне господарство	32125,95	6,72	56730,48	9,96	40631,44	8,39	62028,42	9,59
Охорона здоров'я	50865,98	10,64	33105,25	5,81	31008,03	6,40	38161,25	5,90
Духовний та фізичний розвиток	21884,49	4,58	27388,03	4,81	22584,74	4,66	26653,41	4,12
Освіта	199425,84	41,71	249077,43	43,74	232250,40	47,96	248186,67	38,37
Соціальний захист та соціальне забезпечення	23999,22	5,02	28067,76	4,93	29199,13	6,03	44879,48	6,94
Міжбюджетні трансферти	10658,01	2,23	12576,12	2,21	9465,62	1,95	42915,31	6,63

Джерело: сформовано на основі [7–15].

Видаткову частину місцевих бюджетів складають витрати на освіту (40–50 %), видатки на економічну діяльність (10–20 %, заходи з охорони здоров'я (5–11 %), виконання загальнодержавних функцій (8–10 %), підтримка житлово-комунального господарства (6–10 %). У 2020–2023 рр. мало місце недовиконання річного плану місцевих бюджетів за надходженнями (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Виконання місцевих бюджетів України

Показники			Доходи		Видатки	
			Річний план	Виконано	Річний план	Виконано
Період	2020	млн. грн.	480298,78	471479,98	522521,73	478108,06
		%	-	98,16	-	91,50
	2021	млн. грн.	577004,88	580699,16	619888,01	569428,24
		%	-	100,60	-	91,85
	2022	млн. грн.	592334,60	555097,09	623491,96	484295,20
		%	-	93,70	-	77,70
	2023	млн. грн.	668880,17	652609,12	755825,56	646822,58
		%	-	97,60	-	85,60

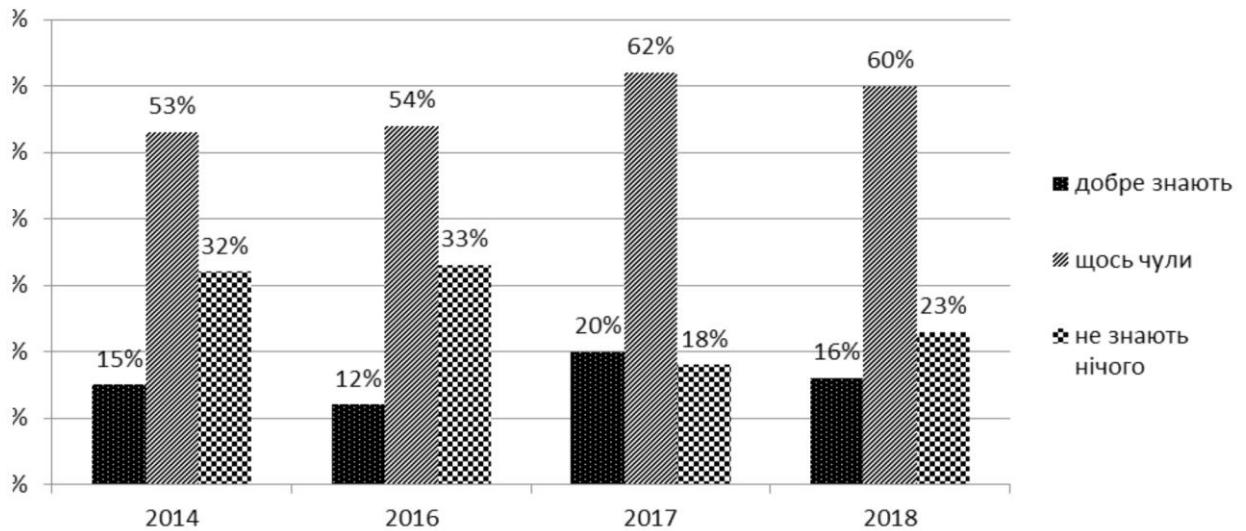
Джерело: сформовано на основі [7–15].

Також важливою у процесі реформ стала підтримка міжнародних організацій, зокрема з боку Європейського Союзу, інших міжнародних партнерів, які надали фінансову та технічну допомогу Україні та політичної волі керівництва країни та підтримки реформ на всіх рівнях влади (рис. 2.1) [26]. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у системі державних фінансів, забезпечуючи фінансову основу для місцевого самоврядування та сприяючи економічному розвитку регіонів. Проведені в Україні реформи місцевого самоврядування та фінансів мали на меті підвищення фінансової автономії місцевих громад та ефективніше використання бюджетних коштів.

Ключовими змінами стали децентралізація фінансів (перехід від триступеневої до двоступеневої бюджетної системи забезпечив більшу фінансову самостійність місцевих громад), збільшення доходів (дохідна спроможність місцевих бюджетів зросла більш ніж удвічі завдяки новим механізмам розподілу податків та зборів), гнучкість у бюджетуванні (місцеві громади отримали більше повноважень у визначенні ставок місцевих податків

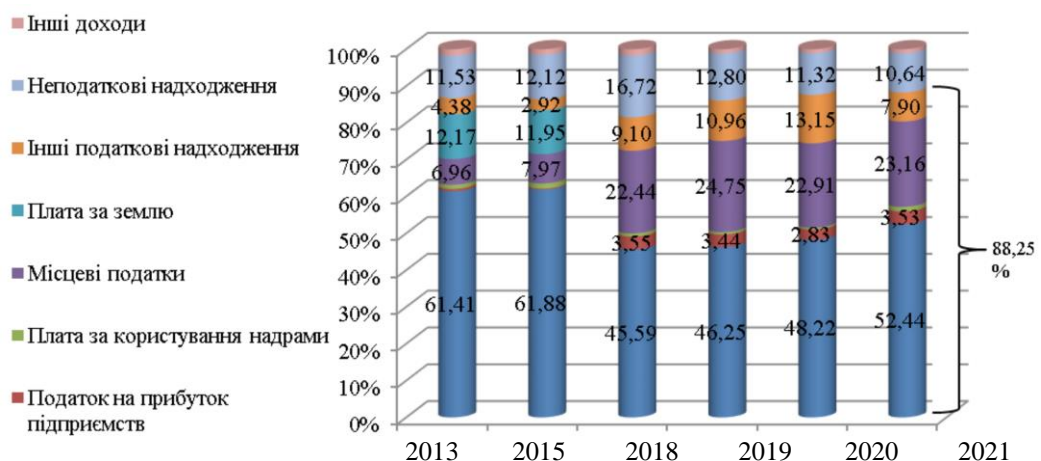
та напрямків використання бюджетних коштів), нові механізми вирівнювання (на противагу балансуванню видаткових повноважень введено горизонтальне вирівнювання податкоспроможності, що дозволяє більш справедливо розподіляти кошти між громадами).

Рис. 2.1. Рівень обізнаності населення про реформи в державі

Джерело: сформовано на основі [1–12].

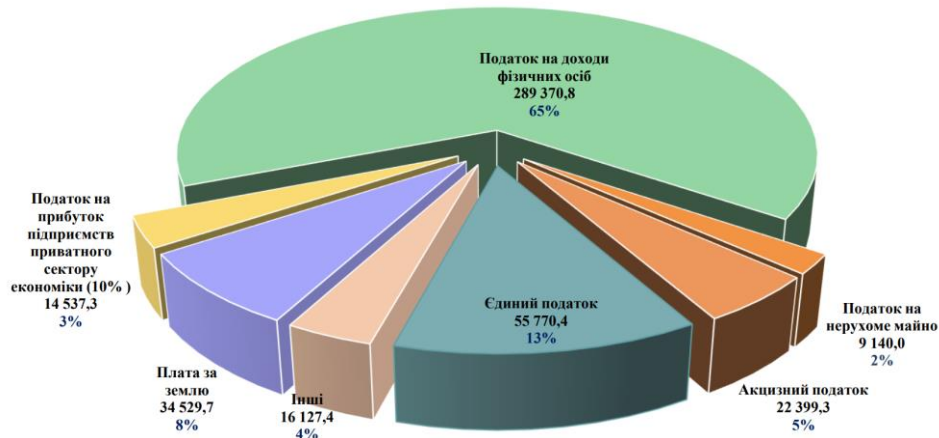
Формування доходів місцевих бюджетів, їх структура та трансфери наведені на рис. 2.2–2.4.

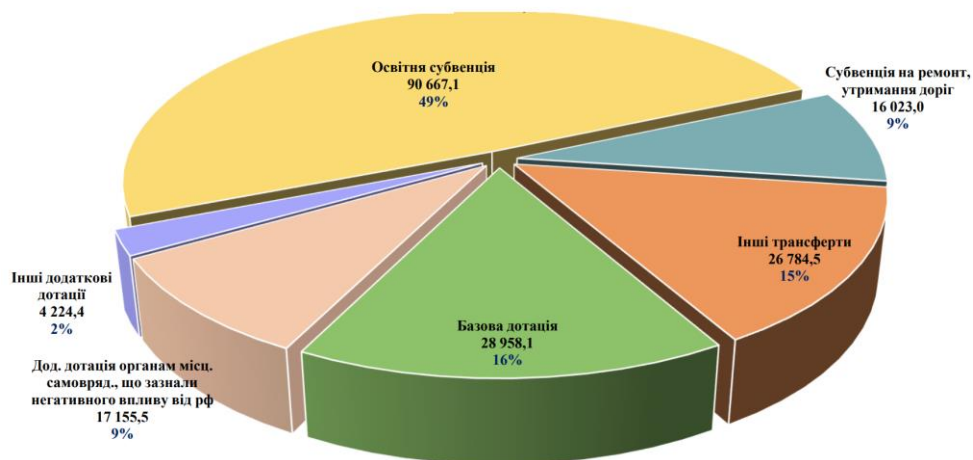
Рис. 2.2. Формування доходів місцевих бюджетів

Результати реформи можна характеризувати наступним чином: підвищення ефективності використання бюджетних коштів (місцеві громади стали більш відповідальними за надання послуг населенню та управління

місцевими ресурсами, збільшення інвестицій: Зросли інвестиційні можливості місцевих бюджетів), розширення кола бюджетів (більше місцевих бюджетів залучено до прямої взаємодії з державним бюджетом), створення умов для розвитку (реформа створила сприятливе середовище для розвитку місцевої економіки та підвищення якості життя населення).

2.3. Структура надходжень до місцевих бюджетів у 2023 р., 441,9 млрд грн

Рис. 2.4. Трансферти місцевих бюджетів України у 2023 р., 183,8 млрд грн

Джерело: сформовано на основі [11–22].

Реформа місцевих бюджетів в Україні є важливим кроком на шляху до децентралізації влади та підвищення добробуту громадян. Досягнуті результати свідчать про ефективність обраного курсу. Однак, для подальшого розвитку місцевого самоврядування необхідно продовжувати роботу над

удосконаленням бюджетного законодавства та механізмів міжбюджетних відносин (<https://v.gd/bX4BqN>).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Фінансова децентралізація в Україні – це тривалий процес, що розпочався ще у радянські часи та продовжується донині. Реформи призвели до суттєвих змін у бюджетній системі, зокрема, до збільшення фінансової автономії місцевих громад, розширення їх повноважень та зміни механізмів міжбюджетних відносин. Децентралізація сприяла підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, стимулювала розвиток місцевої ініціативи та покращила надання послуг населенню. Незважаючи на досягнення, існують ще проблеми, які потребують вирішення, такі як удосконалення бюджетного законодавства, зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади та забезпечення прозорості бюджетного процесу.

2. Радянський період та початок незалежності характеризувався централізованою системою, поступовим розширенням повноважень місцевих органів влади. Наразі формування основних засад базується на прийнятті Бюджетного кодексу, зростання частки власних доходів місцевих бюджетів. Активна фаза децентралізації супроводжувалася об'єднанням громад, розширення повноважень, нові механізми вирівнювання податкоспроможності. Основні напрямки розвитку місцевих бюджетів: 1) фінансування місцевих послуг: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист; 2) економічний розвиток – інвестиційні проекти, підтримка бізнесу, розвиток інфраструктури; 3) соціальна стабільність – підтримка вразливих верств населення, забезпечення доступу до послуг; 4) фіскальна децентралізація – передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень; 5) перерозподіл ресурсів – зменшення регіональних диспропорцій; 6) забезпечення державних стандартів – виконання державних стандартів у різних сферах.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Перспективи розширення джерел доходів місцевих бюджетів

З позиції оцінки фінансово-аналітичної діяльності перспективними напрямками удосконалення нормативно-правового регулювання, фіскальної та фінансової політики в Україні є такі: нормативно-правове регулювання, фіскальна та фінансова політика.

1. Гармонізація з європейськими стандартами: продовження адаптації українського законодавства до норм ЄС, особливо в сфері фінансового регулювання та нагляду.

2. Прозорість та підзвітність: впровадження механізмів для підвищення прозорості та підзвітності державних фінансів, що включає відкритий доступ до бюджетної інформації та звітності.

3. Антикорупційні заходи: посилення антикорупційних заходів у фінансовій сфері для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів.

4. Оптимізація податкової системи: спрощення податкової системи та зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес для стимулювання економічного зростання.

5. Підвищення ефективності збору податків: впровадження сучасних технологій для покращення адміністрування податків та зменшення рівня ухилення від сплати податків.

6. Фіскальна децентралізація: продовження реформи децентралізації, що дозволить місцевим органам влади мати більше фінансових ресурсів та повноважень для їх ефективного використання.

7. Стабілізація макроекономічних показників: забезпечення стабільності макроекономічних показників, таких як інфляція та обмінний курс, для створення сприятливих умов для інвестицій.

8. Розвиток фінансового ринку: Підтримка розвитку фінансового ринку, включаючи ринок капіталу та банківський сектор, для забезпечення доступу до фінансових ресурсів.

9. Інновації та цифровізація: Впровадження інноваційних технологій та цифровізація фінансових процесів для підвищення ефективності управління державними фінансами. Ці напрями удосконалення допоможуть зміцнити фінансову систему України, підвищити ефективність управління державними фінансами та сприяти економічному зростанню.

Оцінка та прогноз перспектив розвитку місцевих бюджетів в Україні включає такі механізми та інструменти: 1) децентралізація розпочата у 2014 р., продовжується і є основним механізмом для зміцнення місцевих бюджетів, який включає перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів між державними та місцевими органами влади; 2) середньострокове бюджетне планування дозволить більш ефективно розподіляти ресурси та планувати витрати на кілька років вперед; 3) механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності допоможе забезпечити рівномірний розподіл фінресурсів між громадами. Очікуваними доходами місцевих бюджетів є податкові надходження (основним джерелом доходів місцевих бюджетів залишатимуться податки, зокрема податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки), державні субвенції та дотації (продовжуватимуть відігравати важливу роль у фінансуванні місцевих бюджетів, особливо в умовах війни та економічної нестабільності), а витратами – соціальні послуги (основними статтями витрат очікується залишатися освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та культура), безпека та оборона (наразі ми бачимо, що в умовах війни значна частина бюджету спрямована на заходи територіальної оборони та мобілізації).

Гарантією виконання бюджетних зобов'язань служитиме збалансована структура: збалансованість місцевих бюджетів може досягатися через

ефективне планування та контроль за витратами; прозорість та підзвітність (важливим аспектом буде забезпечення прозорості та підзвітності бюджетного процесу, що сприятиме підвищенню довіри громадян до місцевої влади). Дотримання вказаних пріоритетів дозволить забезпечити економічне зростання (зростання економіки сприятиме збільшенню податкових надходжень до місцевих бюджетів), інновації та цифровізацію (впровадження нових технологій та цифровізація бюджетного процесу дозволять підвищити ефективність управління фінансами), сталий розвиток (орієнтація на сталий розвиток та екологічні ініціативи сприятиме покращенню якості життя в громадах). Ці заходи та підходи допоможуть забезпечити стабільний розвиток місцевих бюджетів в Україні до 2050 р., сприяючи економічному зростанню та підвищенню добробуту громадян.

Розширення джерел доходів місцевих бюджетів є важливим кроком для забезпечення фінансової стійкості та розвитку місцевих громад. Основними напрямками, механізмами та інструментами, які можуть бути впроваджені такі: податкові надходження (введення нових місцевих податків та зборів, таких як податок на нерухомість, туристичний збір, екологічний податок, встановлення диференційованих ставок податку на доходи фізичних осіб залежно від рівня доходів), неподаткові надходження (доходи від власності – здача в оренду комунального майна, продаж земельних ділянок, введення нових адміністративних зборів за надання послуг), інвестиційні надходження (створення сприятливих умов для залучення інвестицій у місцеві проекти, реалізація проектів на основі співпраці з приватним сектором – публічно-приватне партнерство, фіскальна децентралізація (передача більшої кількості повноважень та фінансових ресурсів на місцевий рівень, зміцнення податкової бази та розширення переліку місцевих податків та зборів), ефективне управління (автоматизація процесів, впровадження електронних систем управління бюджетом, прозорість та підзвітність, забезпечення прозорості бюджетних процесів та підзвітності органів місцевого самоврядування), міжнародне співробітництво (участь у міжнародних грантових програмах та

проектах, співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та знаннями). Впровадження зазначених заходів може призвести до значного зростання доходів місцевих бюджетів. За оцінками, приріст доходів може становити від 20 % до 50 % порівняно з 2024 р. Це залежить від ефективності впровадження реформ та економічної ситуації в країні. Очікувані доходи у разі впровадження заходів: 570–710 млрд грн.

3.2. Пріоритетні механізми функціонування місцевих бюджетів

Наразі можна виділити кілька пріоритетних механізмів функціонування місцевих бюджетів:

1. Децентралізація та фінансова автономія. Децентралізація є ключовим механізмом, який дозволяє місцевим органам влади отримувати більше повноважень та фінансових ресурсів. Це сприяє підвищенню ефективності управління та відповідальності на місцевому рівні.

2. Середньострокове бюджетне планування. Впровадження середньострокового бюджетного планування дозволяє місцевим бюджетам більш ефективно розподіляти ресурси та планувати витрати на кілька років вперед. Це забезпечує стабільність та передбачуваність фінансових потоків.

3. Горизонтальне вирівнювання. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності допомагає забезпечити рівномірний розподіл фінансових ресурсів між громадами, що сприяє зменшенню фінансових диспропорцій.

4. Прозорість та підзвітність. Забезпечення прозорості та підзвітності бюджетного процесу є важливим для підвищення довіри громадян до місцевої влади. Це включає відкритий доступ до бюджетної інформації та звітності.

5. Інновації та цифровізація. Впровадження інноваційних технологій та цифровізація бюджетного процесу дозволяють підвищити ефективність управління фінансами, зменшити витрати та покращити якість надання послуг.

6. Підтримка малого та середнього бізнесу. Підтримка малого та середнього бізнесу через податкові пільги та інші стимули сприяє економічному зростанню та збільшенню податкових надходжень до місцевих бюджетів.

7. Міжнародна співпраця та донорська підтримка. Міжнародна співпраця та залучення донорської підтримки допомагають впроваджувати найкращі практики та отримувати додаткові фінансові ресурси для розвитку місцевих бюджетів.

8. Фінансовий контроль та аудит. Посилення фінансового контролю та аудиту на місцевому рівні допоможе забезпечити ефективне використання бюджетних коштів та запобігти корупції. Це включає регулярні перевірки та звітування про використання коштів.

9. Підвищення кваліфікації кадрів. Навчання та підвищення кваліфікації працівників місцевих органів влади є важливим для ефективного управління фінансами. Це може включати тренінги, семінари та обмін досвідом з міжнародними експертами.

10. Громадська участь. Залучення громадськості до бюджетного процесу сприяє підвищенню прозорості та підзвітності. Громадські слухання, консультації та участь у прийнятті рішень допомагають враховувати потреби та пріоритети місцевих громад.

11. Екологічна стійкість. Інтеграція екологічних аспектів у бюджетний процес допоможе забезпечити сталий розвиток громад. Це включає фінансування проектів з енергоефективності, відновлюваних джерел енергії та охорони навколишнього середовища.

12. Партнерство з приватним сектором. Публічно-приватне партнерство (PPP) дозволяє залучати приватні інвестиції для реалізації інфраструктурних проектів та покращення якості послуг. Це сприяє зменшенню фінансового навантаження на місцеві бюджети.

13. Інноваційні фінансові інструменти. Використання інноваційних фінансових інструментів, таких як зелені облігації, соціальні облігації та інші

форми фінансування, допоможе залучати додаткові ресурси для розвитку місцевих громад.

14. Міжмуніципальне співробітництво. Співпраця між громадами дозволяє об'єднувати ресурси для реалізації спільних проектів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Це може включати спільне фінансування інфраструктурних проектів, освітніх та медичних закладів.

15. Розвиток інфраструктури. Інвестиції в інфраструктуру є ключовим фактором для економічного розвитку місцевих громад. Це включає будівництво та модернізацію доріг, мостів, комунальних послуг та інших об'єктів інфраструктури.

16. Ефективне управління активами. Управління місцевими активами (земля, нерухомість, комунальні підприємства) повинно бути ефективним та прозорим. Це включає інвентаризацію активів, їх оцінку та оптимальне використання для збільшення доходів місцевих бюджетів.

17. Соціальні інвестиції. Інвестиції в соціальні проекти (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист) сприяють покращенню якості життя громадян та підвищенню соціальної стабільності. Це включає фінансування шкіл, лікарень, соціальних програм та інших ініціатив.

18. Підтримка інновацій та стартапів. Підтримка інноваційних проектів та стартапів на місцевому рівні сприяє розвитку нових технологій та створенню робочих місць. Це може включати гранти, податкові пільги та інші форми підтримки для молодих підприємців.

19. Економічна диверсифікація. Диверсифікація економіки місцевих громад допомагає зменшити залежність від одного або кількох секторів економіки. Це включає розвиток різних галузей, таких як туризм, сільське господарство, промисловість та послуги.

20. Підтримка культурних та спортивних заходів. Фінансування культурних та спортивних заходів сприяє розвитку місцевих громад, підвищенню їх привабливості для туристів та покращенню якості життя

мешканців. Це включає підтримку фестивалів, спортивних змагань, культурних центрів та інших ініціатив.

21. Залучення міжнародних інвестицій. Залучення міжнародних інвестицій допомагає забезпечити додаткові фінансові ресурси для розвитку місцевих бюджетів. Це включає створення сприятливих умов для інвесторів, участь у міжнародних проектах та програмах.

22. Екологічні ініціативи. Фінансування екологічних проектів сприяє збереженню навколишнього середовища та покращенню якості життя громадян. Це включає проекти з озеленення, утилізації відходів, збереження водних ресурсів та інші екологічні ініціативи.

23. Підтримка аграрного сектору. Інвестиції в аграрний сектор сприяють розвитку сільських територій та забезпеченню продовольчої безпеки. Це включає підтримку фермерів, розвиток сільськогосподарської інфраструктури та впровадження сучасних технологій у виробництво.

24. Розвиток туризму. Розвиток туристичної інфраструктури допомагає залучати туристів та збільшувати доходи місцевих бюджетів. Це включає інвестиції в готелі, ресторани, туристичні маршрути та культурні об'єкти.

25. Підтримка освіти та науки. Фінансування освітніх та наукових проектів сприяє підвищенню рівня освіти та розвитку інновацій. Це включає підтримку шкіл, університетів, науково-дослідних інститутів та інших освітніх установ.

26. Соціальна інклюзія. Інвестиції в соціальні програми для підтримки вразливих верств населення, таких як люди з інвалідністю, пенсіонери та малозабезпечені сім'ї. Це включає фінансування соціальних послуг, програм реабілітації та підтримки.

27. Розвиток транспортної інфраструктури. Інвестиції в транспортну інфраструктуру сприяють покращенню мобільності населення та розвитку економіки. Це включає будівництво та ремонт доріг, мостів, громадського транспорту та інших транспортних об'єктів.

28. Підтримка культури та мистецтва. Фінансування культурних та мистецьких проектів сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку творчого потенціалу громад. Це включає підтримку театрів, музеїв, художніх галерей та інших культурних установ.

29. Залучення молоді до управління. Залучення молоді до процесу прийняття рішень допомагає враховувати їхні потреби та ідеї. Це включає створення молодіжних рад, програм стажування та інших ініціатив для активної участі молоді в управлінні.

30. Підтримка здорового способу життя. Інвестиції в програми здорового способу життя сприяють покращенню здоров'я населення та зменшенню витрат на охорону здоров'я. Це включає фінансування спортивних заходів, програм профілактики захворювань та здорового харчування.

31. Енергетична ефективність. Інвестиції в енергетичну ефективність допомагають зменшити витрати на енергію та покращити екологічну ситуацію. Це включає модернізацію будівель, впровадження енергоефективних технологій та використання відновлюваних джерел енергії.

32. Розвиток інформаційних технологій. Впровадження сучасних інформаційних технологій у управління місцевими бюджетами сприяє підвищенню ефективності та прозорості. Це включає автоматизацію процесів, використання електронних систем управління та забезпечення кібербезпеки.

33. Підтримка підприємництва. Стимулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів місцевих бюджетів. Це включає надання грантів, кредитів та інших форм підтримки для підприємців.

34. Розвиток громадянського суспільства. Підтримка громадських організацій та ініціатив сприяє активній участі громадян у розвитку своїх громад. Це включає фінансування проектів, спрямованих на покращення соціальної, культурної та екологічної ситуації.

35. Управління ризиками. Впровадження систем управління ризиками допомагає зменшити негативні наслідки від надзвичайних ситуацій та

економічних криз. Це включає розробку планів дій на випадок надзвичайних ситуацій та створення резервних фондів.

36. Підтримка інклюзивного розвитку. Інвестиції в інклюзивні проекти сприяють забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, віку чи фізичних можливостей. Це включає створення безбар'єрного середовища та підтримку програм соціальної інтеграції.

37. Розвиток креативних індустрій. Підтримка креативних індустрій (дизайн, мода, кіно, музика) сприяє економічному розвитку та підвищенню культурного рівня громад. Це включає фінансування творчих проектів та створення умов для розвитку креативних підприємств.

38. Підтримка здоров'я та добробуту. Інвестиції в охорону здоров'я та добробут населення сприяють покращенню якості життя громадян. Це включає фінансування медичних закладів, програм профілактики захворювань та підтримку здорового способу життя.

39. Розвиток міжнародного співробітництва. Залучення до міжнародних проектів та програм допомагає отримувати додаткові ресурси та досвід для розвитку місцевих бюджетів. Це включає участь у грантових програмах, обмін досвідом та співпрацю з міжнародними організаціями.

40. Підтримка інноваційних освітніх програм. Фінансування інноваційних освітніх програм сприяє підвищенню рівня освіти та розвитку нових компетенцій у молоді.

Це включає підтримку STEM-освіти, програм дуальної освіти та інших інноваційних підходів. Ці механізми, засновані на найкращих вітчизняних та закордонних практиках, допоможуть забезпечити стабільний розвиток місцевих бюджетів та підвищити добробут громадян, допоможуть забезпечити ефективне функціонування місцевих бюджетів, сприяти економічному зростанню та покращенню якості життя громадян, комплексний підхід до розвитку місцевих бюджетів, сприяти економічному зростанню та покращенню якості життя громадян. Щоб оцінити перспективний бюджет України у 2050 р., враховуючи

всі названі вище заходи, порівняємо його з бюджетом 2024 р. (табл. 3.1). Враховуючи впровадження всіх зазначених заходів, можна очікувати значне зростання доходів та видатків бюджету. Основні фактори, що впливатимуть на бюджет у 2050 році, включають: Оцінка перспективного бюджету 2050 р.: 1) очікується, що доходи бюджету можуть зрости до 10–15 трлн грн, враховуючи економічне зростання та ефективне управління ресурсами; видатки бюджету також зростуть, але завдяки ефективному управлінню та інвестиціям у різні сектори, дефіцит бюджету може бути значно зменшений або навіть досягнуто бюджетного профіциту (додаток Л).

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз сумарного місцевого бюджету

Показник	2024 р.	2050 р. до 2024 р.
Доходи, млрд грн	1.768,5	Зростання в 5–8 разів
Видатки, млрд грн	3.309	Зростання в 3–5 разів
Дефіцит, млрд грн	1.540,5	Можливе зменшення дефіциту або досягнення профіциту

Джерело: власні дослідження на основі Державного бюджету (<https://v.gd/YfjX19>).

Прогнозований бюджет України 2050 року

1. Економічне зростання: завдяки інвестиціям у різні сектори економіки, зокрема аграрний сектор, туризм, підприємництво та креативні індустрії, можна очікувати значне зростання ВВП.
2. Енергетична ефективність та відновлювані джерела енергії: зменшення витрат на енергію та покращення екологічної ситуації.
3. Розвиток інформаційних технологій: Підвищення ефективності управління та прозорості бюджетних процесів.
4. Соціальні програми та інклюзія: підтримка вразливих верств населення та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.
5. Міжнародне співробітництво: залучення додаткових ресурсів та досвіду для розвитку місцевих бюджетів. Ці оцінки є приблизними і залежать від багатьох факторів, включаючи політичну стабільність, міжнародну підтримку та ефективність впровадження реформ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Таким чином, варто зазначити, що процеси формування, функціонування та управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації потребує комплексного підходу: удосконалення фінансової системи України вимагає комплексного підходу, який охоплює нормативно-правове регулювання, фіскальну та фінансову політику, а також розвиток місцевого самоврядування; орієнтації на європейські стандарти (Інтеграція українського законодавства у європейське правове поле сприяє підвищенню інвестиційної привабливості та ефективності управління державними фінансами), важливість прозорості та підзвітності (забезпечення відкритості бюджетного процесу та доступу громадськості до фінансової інформації є ключовим фактором для підвищення довіри до влади та боротьби з корупцією), розвиток місцевого самоврядування (децентралізація повноважень та фінансів на місцевий рівень є важливим стимулом для економічного розвитку регіонів та підвищення якості життя населення), інновації та цифровізація (впровадження сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність управління фінансами, спростити процедури та забезпечити прозорість).

2. Пріоритетними напрямками удосконалення системи місцевого бюджетування є спрощення податкової системи, зниження податкового навантаження на бізнес, розширення податкової бази, впровадження нових податків, які відповідають сучасним економічним реаліям; справедливий розподіл податкових надходжень між бюджетами різних рівнів, удосконалення механізмів вирівнювання податкоспроможності; впровадження програмного бюджетування, підвищення ефективності бюджетного планування та виконання; посилення фінансового контролю та аудиту, відповідальності посадових осіб за фінансові порушення; зміцнення інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування; створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток інфраструктури; збільшення фінансування соціальної сфери, забезпечення доступності якісних соціальних послуг; інвестиції в екологічні проекти, перехід до зеленої економіки.

ВИСНОВКИ

1. Місцеві бюджети відіграють **ключову роль у розвитку регіонів**. Вони є основним фінансовим інструментом для підтримки інфраструктури, надання соціальних послуг та стимулювання економічного зростання на місцевому рівні. Незважаючи на відносно невелику частку у загальному обсязі капітальних вкладень, місцеві бюджети мають значний вплив на динаміку розвитку регіонів. Процес децентралізації, який передбачає передачу повноважень та фінансових ресурсів на місцевий рівень, вимагає подальшого вдосконалення. При цьому необхідно враховувати різноманітність економічних, соціальних та демографічних умов різних регіонів. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансують критично важливі сфери, такі як інфраструктура, соціальні послуги та місцеве самоврядування. Однак, існуючі механізми формування та використання місцевих бюджетів потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, необхідно більш глибоко проаналізувати питання децентралізації повноважень та фінансових ресурсів. Сучасний рівень децентралізації не завжди відповідає потребам регіонів та вимагає диференційованого підходу з урахуванням їхніх особливостей.

2. Для забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів необхідно збільшувати частку власних доходів. Розподіл податкових повноважень між центральним та місцевими бюджетами має стимулювати місцеві органи влади до ефективного управління фінансами. Передача повноважень на місцевий рівень сприяє підвищенню якості та доступності державних послуг для населення. Наразі необхідно вдосконалювати механізми бюджетного планування та контролю для забезпечення ефективного використання коштів. Для успішної децентралізації необхідно створити ефективні інституції на місцевому рівні. Застосування кращих практик європейських країн може сприяти підвищенню ефективності місцевих бюджетів. Впровадження нових підходів до бюджетного планування, таких як

програмне бюджетування та державно-приватне партнерство, є важливим для модернізації бюджетного процесу.

3. Основні напрями розвитку: а) посилення ролі місцевих бюджетів (збільшення частки власних доходів, розширення повноважень місцевих органів влади; б) удосконалення системи міжбюджетних трансфертів (справедливий розподіл коштів між бюджетами різних рівнів); в) впровадження нових інструментів бюджетного планування та контролю (програмне бюджетування, нульове бюджетування); г) підвищення прозорості та підзвітності (забезпечення відкритого доступу до бюджетної інформації, посилення громадського контролю); д) співпраця з міжнародними організаціями (залучення досвіду європейських країн). Ці заходи дозволять створити більш ефективну та прозору систему управління державними фінансами, що сприятиме економічному зростанню та підвищенню добробуту громадян.

3. Аналіз динаміки місцевих бюджетів в Україні свідчить про їхню важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. За останні роки спостерігається стійка тенденція до зростання частки місцевих бюджетів у загальному обсязі доходів, що свідчить про посилення фінансової автономії місцевих громад. Основними напрямками витрачання коштів місцевих бюджетів є освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Це свідчить про соціальну спрямованість місцевої фінансової політики та її орієнтацію на задоволення потреб населення. Однак, незважаючи на зростання доходів, місцеві бюджети стикаються з низкою викликів. Зокрема, значна частина коштів спрямовується на підтримку соціальної сфери, що обмежує можливості для фінансування інвестиційних проектів. Крім того, дефіцит державного бюджету створює додаткові навантаження на місцеві бюджети, оскільки вони часто змушені компенсувати недостатнє фінансування з боку держави.

4. Для підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів необхідно: вдосконалити систему міжбюджетних відносин, забезпечити більш справедливий розподіл фінансових ресурсів між центральним та місцевими

бюджетами, розширити джерела доходів місцевих бюджетів, залучати додаткові кошти через розвиток місцевого бізнесу, туризму та інших галузей економіки, підвищити прозорість та підзвітність бюджетних процесів, забезпечити відкритий доступ до бюджетної інформації та посилити громадський контроль, впроваджувати нові підходи до бюджетного планування, використовувати програмно-цільовий метод бюджетування, залучати громадськість до розробки бюджетів, посилювати фінансову дисципліну, зменшити витрати на утримання апарату управління, боротися з корупцією. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у розвитку регіонів, проте їх ефективність залежить від низки факторів, включаючи рівень децентралізації, якість управління та зовнішні економічні умови. Для подальшого розвитку місцевого самоврядування необхідно вдосконалювати систему міжбюджетних відносин, підвищувати ефективність використання бюджетних коштів та забезпечувати прозорість бюджетних процесів.

5. Наразі необхідно враховувати специфіку кожного регіону при формуванні бюджетів. Податкова служба повинна передбачати можливі ризики несплати податків та розробляти профілактичні заходи. Виявлено необхідність розробки тривалих прогнозів та інвестиційних планів для забезпечення сталого розвитку регіонів, посилення відповідальності за використання бюджетних коштів та оптимізація витрат. Міцні інституції є запорукою ефективного управління місцевими бюджетами. Також Сучасні умови вимагають від органів місцевого самоврядування гнучкого та адаптивного підходу до формування та управління місцевими бюджетами. Необхідно враховувати не лише загальнонаціональні тенденції, а й специфіку кожного регіону, його економічний потенціал та соціальні потреби.

6. Одним з основних викликів для місцевих бюджетів є необхідність балансувати між короткостроковими потребами (наприклад, фінансування заходів з ліквідації наслідків війни) та довгостроковими цілями розвитку. Крім того, важливо забезпечити справедливий розподіл фінансових ресурсів між різними сферами та регіонами. Ефективне управління місцевими бюджетами є

ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку регіонів. Для цього необхідно постійно вдосконалювати систему бюджетного планування та контролю, адаптуватися до нових викликів та використовувати сучасні технології, зокрема впроваджувати електронні системи управління бюджетом, що дозволить підвищити прозорість та ефективність бюджетних процесів, залучати донорську допомогу та обмін досвідом з іншими країнами, сприяти появі приватних інвестицій для фінансування інфраструктурних проектів.

7. Тенденції та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації характеризуються збільшенням фінансової автономії (місцеві бюджети стають менш залежними від державних трансфертів), підвищенням відповідальності місцевої влади (органи місцевого самоврядування беруть на себе більше відповідальності за розвиток своїх територій), покращенням надання послуг населенню (завдяки більшій фінансовій самостійності місцеві громади можуть ефективніше вирішувати місцеві проблеми), стимулюванням розвитку місцевої економіки (фінансова децентралізація створює сприятливі умови для розвитку місцевого бізнесу). Враховуючи зазначене виклики та напрямки подальшого розвитку пов'язані із удосконаленням бюджетного законодавства, зміцненням інституційної спроможності місцевих органів влади, забезпеченням прозорості бюджетного процесу, ефективною співпрацею з міжнародними донорами. У цілому фінансова децентралізація в Україні є важливим кроком на шляху до розвитку місцевого самоврядування та підвищення добробуту громадян.

8. Очікуваними результатами є зростання економіки (створення сприятливих умов для ведення бізнесу, залучення інвестицій, розвиток інновацій), підвищення якості життя населення (забезпечення доступності якісних соціальних послуг, покращення інфраструктури), зменшення бідності та нерівності (справедливий розподіл доходів, підтримка вразливих верств населення), посилення фінансової стабільності (збалансованість бюджету, стабільність національної валюти), підвищення довіри до державних інститутів (прозорість, підзвітність та ефективність роботи державних органів). Прогноз

розвитку місцевих бюджетів до 2050 р. збільшення доходів за рахунок економічного зростання, ефективного адміністрування податків, розвитку нових джерел доходів, зростання видатків на соціальну сферу, інфраструктуру, підтримку бізнесу, збільшення фінансової автономії місцевих громад, розширення повноважень та відповідальності місцевих органів влади, посилення ролі громадськості (активна участь громадян у бюджетному процесі), цифрова трансформація (широке використання цифрових технологій в управлінні фінансами). Реалізація запропонованих заходів дозволить створити ефективну систему місцевих фінансів, яка буде сприяти стабільному розвитку України та підвищенню добробуту громадян. Однак, успіх реформ залежить від багатьох факторів, включаючи політичну волю, ефективність державного управління та підтримку міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бедринець М. Д. Фінансова децентралізація в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* 2021. № 21. С. 48–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2021_21_9
2. Бізонич Д. В. Фінансові ресурси підприємств житлово-комунального господарства в умовах децентралізації сучасної України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 11. С. 90–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2021_11_17
3. Бутурлакiна Т. О. Теоретико-організаційні аспекти фінансової децентралізації: зарубіжний досвід. *Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії.* Том 1. (суми, 22 травня 2020 р.), Суми: МЦНД, 2020. С. 72–77.
4. Вахович І. М., Погуляйко Ю. М., Недопад Г. В. Фінансово-економічне стимулювання розбудови інфраструктури утилізації відходів в умовах децентралізації: пріоритети та механізми. *Агросвіт.* 2023. № 19. С. 16–24.
5. Вінничук Н. Місцеві бюджети 2025: особливості, пріоритети, перспективи. *U-LEAD.* 2024. 15 жовтня. URL: <https://u-lead.org.ua/news/582>
6. Возняк Г., Капленко Г., Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство.* 2022. Vol. & Is. no. 42. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>
7. Герчаківський С. Д., Кабаш О. Р. Теоретичний логос фіскальної децентралізації. *Регіональна економіка.* 2009. №2. С. 133–141.
8. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Political Studies.* 2021. №1' С. 22–40.
9. Горошкова Л. А., Хлобистов Є. В. Фінансові механізми розвитку освіти в умовах децентралізації. *Економічний вісник університету.* 2021. Вип. 50. - С. 174-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2021_50_22
10. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/about>
11. Дмитрієва О. І., Мордовцев О. С., Шепелєв О. В. Фінансова децентралізація як системний механізм соціально-економічного розвитку

територій. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2023. № 2. С. 64–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2023_2_9

12. Заруцька О. П., Качула С. В. Фінансова самостійність місцевих бюджетів як підґрунтя їх стійкості в умовах бюджетної децентралізації. *Агросвіт*. 2021. № 18. С. 28–35. URL: <https://v.gd/JKPrEb>

13. Калініченко Д. Ю., Голян В. А., Бардась В. М. Фінансово-інвестиційний вимір надходжень земельної ренти до місцевих бюджетів в умовах поглиблення децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 23–28.

14. Кірюхін Р. О. Фінансова децентралізація як умова ефективної реалізації інвестиційних процесів: погляд крізь призму науки публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 8. С. 225–231.

15. Коваленко С. О. Фінансова децентралізація в Україні та її перспективи. *БізнесІнформ*. 2019. №4. С. 300–306.

16. Коломоєць Т. О., Курінний Є. В., Титаренко М. В. Фінансова спроможність територіальної громади в умовах децентралізації податків та зборів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34(73), № 6. С. 219–223. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2023_34\(73\)_6_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2023_34(73)_6_37)

17. Коляда Т. А. Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад України як чинник реальної децентралізації повоєнного відновлення. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 385–393.

18. Кочерга О. Формування нормативно-правових засад реформи децентралізації в Україні в період з 2014 по 2021 рік: загальний огляд державне управління. *Молодий вчений*. 2021. № 3(91). URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-52>

19. Крайник О., Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 2. С. 118–125. URL: <https://v.gd/0WnBS3>

20. Недопад Г. В. Фінансово-економічне стимулювання вторинного ресурсокористування в умовах децентралізації: сутність, принципи та регіональний вимір. *Проблеми економіки*. 2022. № 4. С. 111–117. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2022_4_12

21.Лахматова О. В., Гунько Л. А., Мединська Н. В. Фінансування капітальних інвестицій в інфраструктуру природно-заповідних територій: євроінтеграційний та децентралізаційний контекст. *Ефективна економіка*. 2023. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_10_44

22.Лукашенко Л. В. Фінансування закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. Вип. 3. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2021_3_11

23.Місцеві бюджети 2023: пріоритети громад та механізми підтримки держави. *Ukraine Crisis*. 2023. 13 лютого URL: <https://v.gd/6FrvAy>

24.Петленко Ю., Міланченко В., Фінансова децентралізація як напрямок підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія Економіка*. 2020. №4(211). С. 39–47.

25.Присяжнюк О., Плотнікова М., Булуй О. Інноваційна модель управління сталим продуктивним соціально-економічним розвитком бізнесу та громад. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 19. С. 312–320.

26.Присяжнюк О., Плотнікова М., Булуй О. Інноваційно-інформаційні технології в адмініструванні та комунікаціях бізнесу та громад. Автори ОФ Наукові вісті Далівського університету. 2023. Вип. 25. <https://doi.org/10.33216/2222-3428-2023-25-15>

27.Присяжнюк О., Плотнікова М., Булуй О. Проектно-інформаційно-комунікаційні технології соціально-економічного управління бізнесом та громадами. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип.1. (10) С. 8–13.

28.Присяжнюк, О., Плотнікова, М. Управління стійкістю територій, бізнесу та туризму в умовах урбанізації суспільно-економічних процесів. *Sustainable Socio-Economic Development Journal*. 2023. Vol. 1(1-2). С. 1–12. [https://doi.org/10.31499/2786-7838.ssedj.2023.1\(1-2\).1-12](https://doi.org/10.31499/2786-7838.ssedj.2023.1(1-2).1-12)

29.Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи :

матеріали міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 груд. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андреевої, В. С. Колтун. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. 259 с.

30.Рошило В. Фінансова спроможність місцевих бюджетів в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2022. Вип. 4. С. 66-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2022_4_8

31.Симоненко Л., Іванюк О., Плотнікова М. Сталий розвиток сільських територій у сучасних умовах: соціально-економічний й екологічний аспекти. *Український економічний часопис*. 2024. Вип. 4. С. 60–64.

32.Синявська Л., Шолудько О., Богач М. Фінансова децентралізація: економічні передумови та сучасний стан. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2021. № 28. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2021_28_11

33.Сковира І.А. Роль і значення місцевих бюджетів у фінансовій системі держави. Міжнародні наукові Інтернет конференції. 2024. 6 грудня. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/1878/>

34.Скрипник Г. О., Якименко В. П. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-155>

35.Слюсарчук О. П., Криштоф Н. С., Дороніна І. І.Фінансова децентралізація у контексті реформування міжбюджетних відносин: кількісні виміри та індикатор. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 1. С. 143-154. URL: <https://v.gd/T01iMZ>

36.Сочка К., Перчі О. Фінансова децентралізація в Україні: попередні результати та перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. Вип. 5. - С. 451–464. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aabere_2024_5_35

37.Фатюха Н. Г., Тертиця О. А., Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2020. №11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/64.pdf

38.Цимбалюк І. О. Сутнісна характеристика фінансової децентралізації та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. *Регіональна економіка*.

2019. №4. С. 113–119. URL: <https://is.gd/d6NULb>

39.Шатохін В.О. Правове регулювання фінансової діяльності в умовах євроінтеграційних процесів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №12. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/81.pdf

40.Buluy, O., Plotnikova M., Prysiazhniuk O. Diversification as a Mechanism of Managing the Multifunctional Development of Socio-economic Systems. *European Dimensions of the Sustainable Development and Academic–business Forum: Let's Revive Ukraine Together*. 2023. Vol. 3.

41.Gross-Gołacka E., Plotnikova M., Žukovskis J. Diversity Management in Management Studies–Theoretical Discussion. *Journal of Intercultural Management* 2022. Vol. 14. Is. 3, P. 4–16.

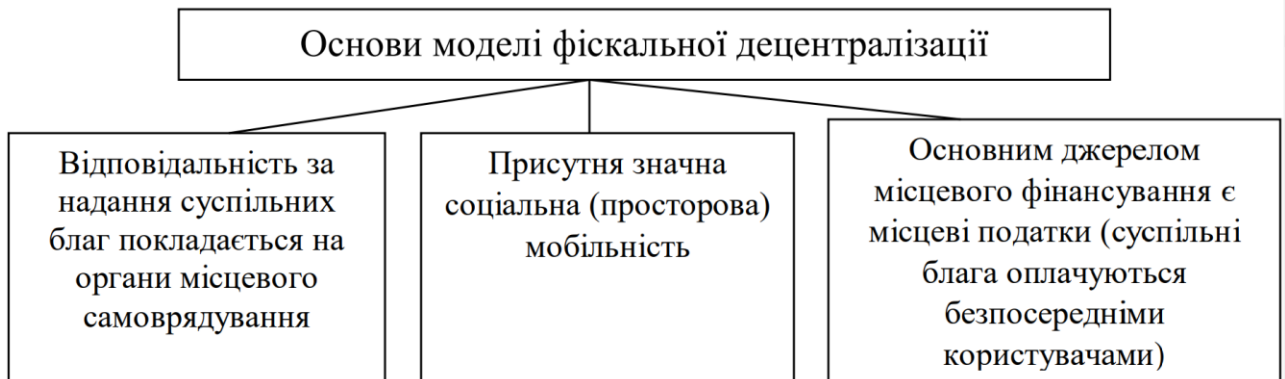
42.Yakobchuk V., Žukovskis J., Lytvynchuk I., Plotnikova M., Bodashevskaya Yu. Implementation of Polish and Ukrainian Experience of Public-Private Partnership in Territory Sustainable Development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2024. Vol. 26. Is. 2. P. 150–165.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні моделі фіскальної децентралізації

Додаток Б

Ефекти від фіскальної децентралізації

**Коефіцієнт децентралізації податків в унітарних країнах
за даними Stats.oecd.org**

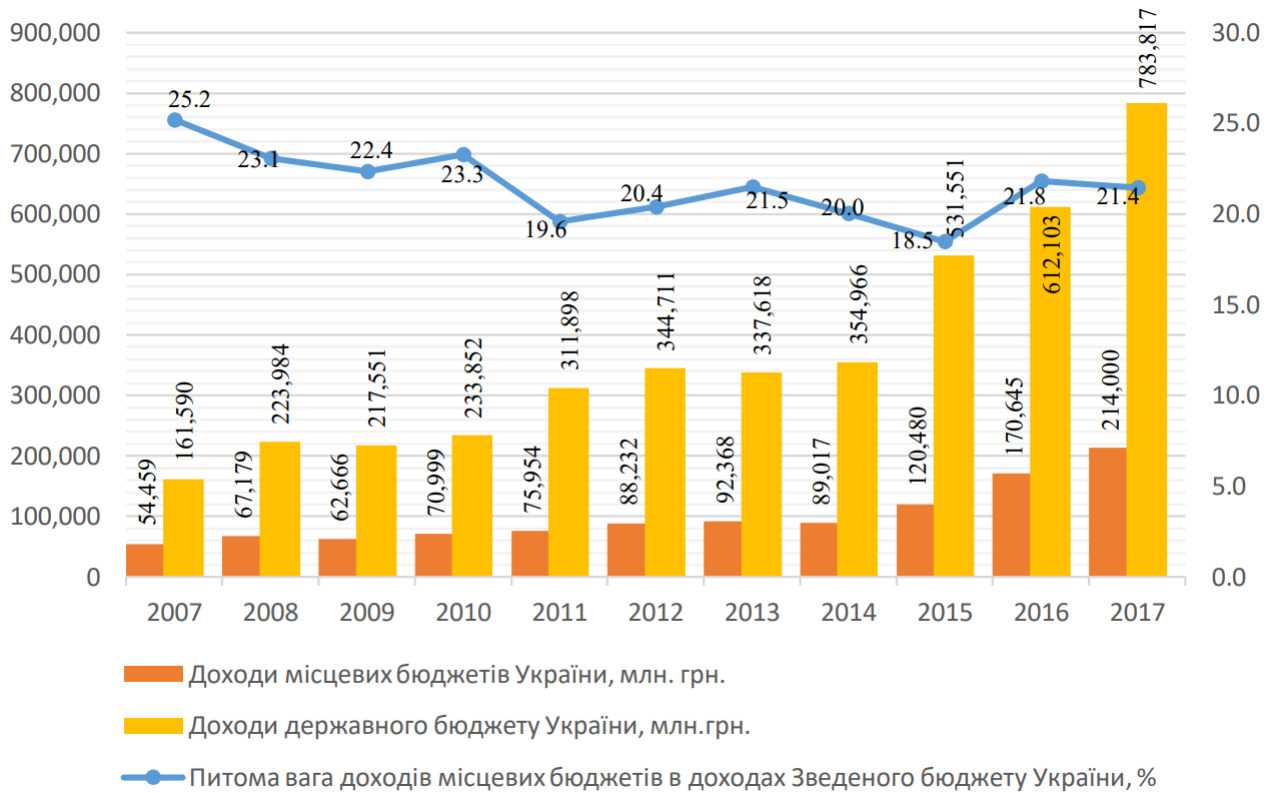
Унітарні країни	загальна сума доходів державного бюджету, млн. євро	доходи місцевих бюджетів, млн. євро	частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів, %	ВВП, млн. євро	частка доходів місцевих бюджетів у ВВП, %
Швеція	1940035	716469	36,93	5 380 000	13,31
Данія	995 058	263 690	26,49	3 249 000	8,11
Фінляндія	97 014	22 781	23,48	251 900	9,04
Італія	727 718	111 024	15,25	19 350 000	0,57
Франція	1 066 035	141 511	13,27	25 830 000	0,54
Естонія	7 785	70	0,89	25920000	2,70
Польща	671 916	86 219	12,83	524510	16,43
Норвегія	1 263 230	198 551	15,71	398830	49,78
Словенія	15 589	1 461	9,37	4877000	0,02
Туреччина	772 857	73 490	9,50	8511000	0,86
Португалія	67 012	4 817	7,18	2 176 000	0,22
Угорщина	14 398 768	845 081	5,86	13910000	6,07
Греція	70 003	1 692	2,41	200290	0,84
Люксембург	21 405	863	4,03	6240000	0,01
Ірландія	67 465	1 398	2,07	333 700	0,41
Нідерланди	285 620	8 487	2,972	88262	9,61
Словакія	27 960	542	1,93	95770	0,56
Чехія	1 760 400	18 806	1,06	2157000	0,87
Середнє значення			10,62		6,51

Місцеві фінанси в економічній системі держави

Додаток В. 2

Питома вага доходів місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України

Додаток Г

Стан фінансової децентралізації місцевих бюджетів

Рік	Доходи місцевих бюджетів без трансфертів	Доходи Зведеного бюджету	Видатки місцевих бюджетів без трансфертів	Видатки Зведеного бюджету	ВВП	Доходи місцевих бюджетів	Коефіцієнт децентралізації доходів	Коефіцієнт децентралізації видатків	Відношення видатків місцевих бюджетів до ВВП	частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів
2010	80,52	314,51	152,02	377,84	1079,35	159,40	25,60%	40,23%	14,08%	50,51%
2011	86,66	398,55	178,27	416,85	1299,99	181,53	21,74%	42,77%	13,71%	47,74%
2012	100,81	445,53	221,23	492,45	1404,67	225,27	22,63%	44,92%	15,75%	44,75%
2013	105,17	442,79	218,24	505,84	1465,20	221,02	23,75%	43,14%	14,89%	47,58%
2014	101,10	456,07	223,51	523,13	1586,92	231,70	22,17%	42,73%	14,08%	43,63%
2015	120,48	652,03	276,94	679,87	1988,54	294,46	18,48%	40,73%	13,93%	40,92%
2016	170,75	782,86	346,34	835,83	2385,37	366,14	21,81%	41,44%	14,52%	46,63%
2017	229,50	1016,97	490,12	1056,97	2983,88	502,10	22,57%	46,37%	16,43%	45,71%
2018	263,48	1184,29	563,28	1250,19	3560,60	562,42	22,25%	45,06%	15,82%	46,85%
2019	300,23	1289,85	557,53	1372,35	3974,56	560,53	23,28%	40,63%	14,03%	53,56%

Додаток Д

Роль місцевих бюджетів на розвиток територіальних громад

Додаток Е

Моделі фінансового забезпечення місцевого самоврядування

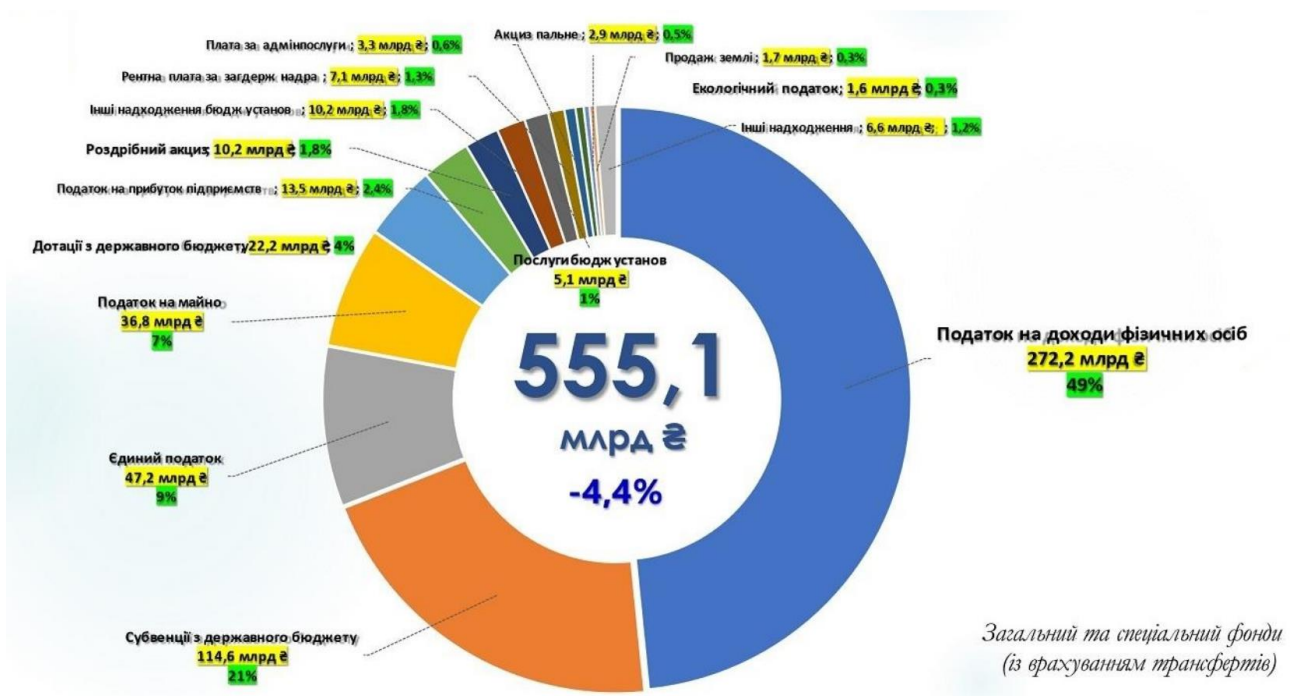
Модель	Частка місцевих податків у ВВП	Частка місцевих податків у загальному обсязі податків	Країни моделі
Скандинавська модель	від 10% до 20%	від 20% до 50%	Швеція, Данія, Фінляндія
Латинська модель	4-6%	20%	Італія, Франція, Іспанія
Ганноверська модель	1-2%	4-5%	Німеччина, Велика Британія, Нідерланди, Польща

Динаміка доходів за видами бюджетів

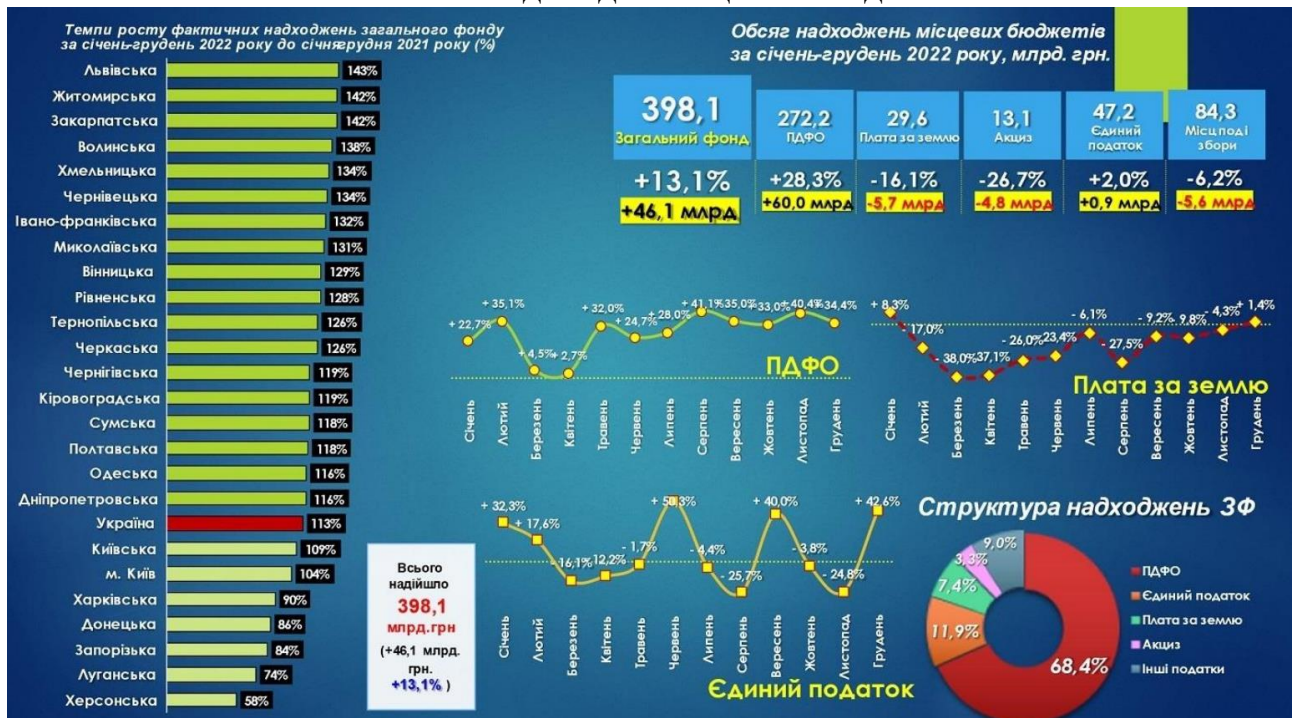

Додаток З

Структура доходів місцевих бюджетів

Виконання доходів місцевих бюджетів

Додаток К

Структура видатків місцевих бюджетів

Показники	Роки			Абсолютний приріст, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Загальнодержавні функції	8,57	8,07	9,6	-0,5	1,53
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,38	0,31	2,29	-0,07	1,98
Економічна діяльність	19,65	19,73	12,61	0,08	-7,12
Охорона навколишнього природного середовища	0,51	0,43	0,11	-0,08	-0,32
Житлово-комунальне господарство	6,72	9,96	8,39	3,24	-1,57
Охорона здоров'я	10,63	5,81	6,4	-4,82	0,59
Духовний та фізичний розвиток	4,58	4,81	4,66	0,23	-0,15
Освіта	41,71	43,74	47,96	2,03	4,22
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,02	4,93	6,03	-0,09	1,1
Міжбюджетні трансферти	2,23	2,21	1,95	-0,02	-0,26

ЗАТВЕРДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА 2024 РІК. СТАНОМ НА 29.12.2023

Міністерство
фінансів
України

- Зокрема:**
- 24** обласні бюджети та бюджет міста Києва
  - 117** районних бюджетів (не затверджено – 2)
  - 1 391** бюджет територіальних громад (не затверджено – 47)
  - 12** бюджетів районів у містах (не затверджено – 3)

Частка затверджених місцевих бюджетів, %

- 100%
- 95%-100%
- 90%-95%
- 85%-90%

Тимчасово окупована територія АРК

	Кількість затверджених бюджетів	Частка затверджених бюджетів	Частка незатверджених бюджетів	Кількість незатверджених бюджетів
м. Київ	1	100%		
Луганська область	31	100%		
Миколаївська область	57	100%		
Рівненська область	69	100%		
Тернопільська область	59	100%		
Харківська область	64	100%		
Херсонська область	58	100%		
Чернівецька область	56	100%		
Закарпатська область	71	98,6%	1,4%	1
Івано-Франківська область	69	98,6%	1,4%	1
Сумська область	57	98,2%	1,8%	1
Кіровоградська область	56	98,2%	1,8%	1
Дніпропетровська область	101	97,0%	3,0%	3
Чернігівська область	63	96,8%	3,2%	2
Волинська область	59	96,6%	3,4%	2
Київська область	77	96,6%	3,4%	2
Одеська область	99	96,6%	3,4%	2
Львівська область	81	96,3%	3,7%	3
Житомирська область	71	95,8%	4,2%	3
Хмельницька область	64	95,3%	4,7%	3
Черкаська область	71	94,4%	5,6%	4
Вінницька область	70	92,9%	7,1%	5
Донецька область	52	92,3%	7,7%	4
Запорізька область	73	90,4%	9,6%	7
Полтавська область	68	88,2%	11,8%	8